МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи
Кафедра митної справи та товарознавства

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ МИТНИХ ПРОЦЕДУР»

Здобувача вищої освіти 6 курсу, МММ- 23-1 групи, спеціальності 073 «Менеджмент» ОПП «Менеджмент митної справи»	*підпис здобувача вищої освіти*	Кушнірюк Марія-Олександра Олександрівна
Науковий керівник науковий ступінь вчене звання	*підпис керівника*	Мельник Олена Володимирівна, д.е.н., доц.
Керівник освітньої програми науковий ступінь вчене звання	*підпис керівника*	Гребельник Олександр Петрович, д.е.н., проф.
Допущено до захисту за рішенням кафедри митної справи та товарознавства протокол від 17.01.2025 № 12	*підпис завідувача кафедри*	Ткаченко Сергій Олександрович, к.е.н., доцент

Ірпінь 2025

Реєстрація № 9 16.01.2025

(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки

До захисту

(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат попереднього захисту

(оцінка) (дата) (підпис)

Результат захисту 87 (задовільно) 14.02.2025

(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: Пилипенко О.І.

(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії:

(підпис) Грабовець О.П.

(ініціали, прізвище)

(підпис) Ткаченко С.О.

(ініціали, прізвище)

(підпис) Шишенко Т.В.

(ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ				
міст випускної роботи ість теоретичного матеріалу, го зв'язок з практичним, іння представляти матеріал в ічній послідовності, наявність новків та пропозицій)	від 0 до 20			
отримання вимог щодо ормлення	від 0 до 10			
(підпис) **часне виконання роботи** на к етапах у встановлені едрою терміни	від 0 до 5			
Рецензент	від 0 до 5			
(підпис) **РАЗОМ БАЛІВ***	**від 0 до 40**			
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
оповідь	від 0 до 15			
Роздатковий матеріал	від 0 до 10			
Знання теоретичного та актичного матеріалу, вміння повідати на запитання	від 0 до 25			
Апробація (участь у ференціях)	від 0 до 10			
РАЗОМ БАЛІВ	**від 0 до 60**			
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	57		

ЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
57	E	3 (задовільно)	20.02.2025	

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	FX	2 (незадовільно)

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи
Кафедра митної справи та товарознавства

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри митної справи та товарознавства
А.І.Зубрицький

Завдання на випускну кваліфікаційну (дипломну) роботу
здобувачу вищої освіти
Кушнірюк Марії-Олександрі Олександрівни

1.Тема випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи
Діджиталізація митних процедур
Затверджена наказом ректора від «27» грудня 2023 р. №1742
1. Строк здачі закінченої роботи 2 грудня 2024
2. Цільова установка та вихідні дані до роботи

Мета роботи обґрунтування методичних аспектів і шляхів удосконалення процесу диджиталізації митних процедур, і на цій основі розробка пропозицій щодо використання новітніх інструментів під час проходження митних процедур

Об'єкт дослідження Управління митними процедурами

Предмет дослідження - теоретико-методичні та практичні аспекти митних процедур

3. Перелік графічного матеріалу: Порівняльний аналіз складових діджиталізації митних процедур, динаміка показників цифровізації митної діяльності, оцінка ефективності роботи інформаційних систем митниці, аналіз впровадження ІТ-систем у митні процедури, схема перспективних напрямів розвитку електронної митниці
4. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань за кожним розділом)

У розділі 1 дослідити теоретичні основи діджиталізації митних процедур, визначити роль інформаційних технологій у спрощенні митних процедур, охарактеризувати складові та інструменти цифрової трансформації митної діяльності.

У розділі 2 проаналізувати сучасний стан діджиталізації митних процедур, оцінити ефективність впровадження інформаційних систем у митну діяльність, дослідити проблеми цифрової трансформації митних процедур.

У розділі 3 вивчити міжнародний досвід використання ІТ-систем у процесі реалізації митних процедур, дослідити перспективні напрями діджиталізації електронної митниці, розробити рекомендації щодо вдосконалення процесу цифрової трансформації митних процедур.

5. Календарний план виконання роботи

№	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів робот	
		За планом	Фактично
1	Вибір теми, вивчення літературних джерел, постановка проблеми та складання плану роботи	25.09.2023	25.09.2023
2	Вибір та вивчення навчальної, наукової та методичної літератури за темою	02.11.2023	02.11.2023
3	Видача завдання науковим керівником	04.02.2024	04.02.2024
4	Підготовка першого розділу роботи та подання її науковому керівнику	06.05.2024	06.05.2024
5	Підготовка другого розділу роботи та подання її науковому керівнику	02.09.2024	02.09.2024
6	Підготовка третього розділу роботи та подання її науковому керівнику	03.10.2024	03.10.2024
7	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень наукового керівника	23.11.2024	23.11.2024
8	Подання роботи для перевірки на наявність плагіату	02.12.2024	02.12.2024
9	Попередній захист роботи	21.12.2024	21.12.2024
10	Отримання відгуку керівника роботи	15.01.2025	15.01.2025
11	Допуск роботи зав. кафедрою до захисту	24.01.2025	24.01.2025
12	Отримання зовнішньої рецензії	31.01.2025	31.01.2025
13	Захист роботи	Лютого 2025	Лютого

6. Дата видачі завдання «04» лютого 2024 року

7. Керівник випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи _____ Мельник О. В.
(підпис) (прізвище,ініціа

8. Гарант освітньо-професійної програми _____ Гребельник
П.
(підпис) (прізвище,ініціа

9. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти Кушнірюк М-О.О _____
(прізвище, ініціали) (підпис

ВІДГУК
керівника випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи

Кваліфікаційна робота Кушнірюк Марії Олександрівни на тему «Діджиталізація митних процедур» присвячена актуальній проблемі впровадження цифрових технологій у митні процедури в умовах євроінтеграції України. Актуальність теми обумовлена необхідністю модернізації вітчизняної митної системи відповідно до стандартів ЄС та оптимізації і прискорення процесів митного оформлення через впровадження сучасних інформаційних технологій.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні науково-методичних аспектів і подальших шляхів удосконалення процесу діджиталізації митних процедур. Поставлені завдання логічно структуровані та послідовно вирішені у трьох розділах роботи.

Текст роботи відповідає поставленій меті та завданням. Автором проведено аналіз теоретичних засад діджиталізації митних процедур, досліджено практичні аспекти впровадження цифрових технологій та запропоновано шляхи вдосконалення електронної митниці.

Здобувач продемонструвала належний рівень опрацювання наукової літератури. У роботі використано достатню кількість сучасних джерел, включаючи міжнародні стандарти, нормативно-правові акти та аналітичні матеріали. Кількість найменувань у списку використаних джерел свідчить про необхідну теоретичну базу дослідження.

На увагу заслуговує проведений автором аналіз ефективності впровадження цифрових технологій у митні процедури.

Робота оформлена відповідно до встановлених вимог. Текст супроводжується ілюстративним матеріалом.

Висновки та пропозиції, представлені в роботі, є обґрунтованими та мають практичну цінність. Запропоновані автором рекомендації щодо впровадження новітніх цифрових інструментів можуть бути використані для удосконалення митних процедур в Україні.

Випускна кваліфікаційна (дипломна) робота може бути допущена до захисту та заслуговує на позитивну оцінку.

Керівник випускної кваліфікаційної
(дипломної) роботи — О.В.Мельник, к.е.н., доцент, доцент кафедри митної справи та товарознавства

Висновок кафедри про випускну кваліфікаційну (дипломну) роботу

Випускна кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти Кушнірюк Марії Олександрівни після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол від «17» січня 2025 № 12 та допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри
митної справи та товарознавства — Сергій ТКАЧЕНКО

ННІ економічної безпеки та митної справи

Кафедра митної справи та товарознавства

ДОВІДКА

про перевірку кваліфікаційної роботи на академічний плагіат

П. І. Б. автора роботи

Кушнірюк Марія-Олександра Олександрівна

Курс/група _____МММ-23-1_____

Тема кваліфікаційної роботи:

Діджиталізація митних процедур.

П. І. Б. наукового керівника

Мельник Олена Володимирівна

Дата захисту: 12.02.25

За результатом перевірки оригінальний текст у роботі становить 84,65%
Відсоток схожості (складається з правомірних запозичень – посилання, цитування; і неправомірних запозичень – пояснення щодо відсотку тексту, який не є оригінальним (н/д, стаття або інші роботи автора, які є у базі, але вони не зазначені в літературних джерелах) 15,35%, цитат 17,17%.

Відповідальна особа за перевірку на кафедрі М. Іщук

РЕЦЕНЗІЯ

на випускну кваліфікаційну (дипломну) роботу

здобувача вищої освіти ДПУ

КУШНІРЮК МАРІЇ-ОЛЕКСАНДРИ ОЛЕКСАНДРІВНИ

на тему «Діджиталізація митних процедур»

Актуальність теми. Сьогодні в період глобальної цифровізації метою кожної країни є сприяння торгівлі, що спонукає до зростання зовнішньоекономічної діяльності. У цьому контексті для її досягнення не проста роль відводиться саме митним службам, яка вбачається в підтримці балансу між сприянням торгівлі та виконанням законів і правил. Адже в процесі тільки такої гармонії можливе забезпечення переміщення товару між країнами і сплата відповідного мита, а також здійснення контролю за незаконною торгівлею. Водночас кожна країна дотримується свого митного законодавства, відповідно до стандартів ЄС яке постійно вдосконалюється.

Україна наразі стоїть на порозі євроінтеграції, тому серед пріоритетних її завдань постало і питання – діджиталізація Державної митної служби та її регіональних відділень. Зазначене призведе до поступового переходу до е-митниці, яка була ініційована в ЄС у 2009 році Європейською комісіє під назвою «Багаторічний стратегічний план для електронної митниці (MASP-C), що відповідає Митним європейським стандартам.

Наукова новизна кваліфікованої дипломної роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних і нормотворчих законодавчих актів, а також практичних надбань у сфері митної справи, а саме в частині діджиталізації митних процедур.

Якість проведеного аналізу проблеми, текстового та табличного матеріалу свідчить про ґрунтовне вивчення питання діджиталізації митних процедур. У змісті роботи відображені найголовніші етапи діджиталізації Держмитслужби та її регіональних досліджень, серед яких перехід на оновлену базу NCTS Фаза 5 (2024), це внесення змін до заповнення митної декларації у строки 30. Ці зміни до заповнення якої прописані на законодавчому рівні, а саме в частині її заповнення, саме вони відіграють ключову роль щодо спрощення митних процедур та впровадження діджиталізації. Табличний матеріал актуальний і відповідає всім фактичним даним, які є у відкритому доступі, завдяки BI-системі.

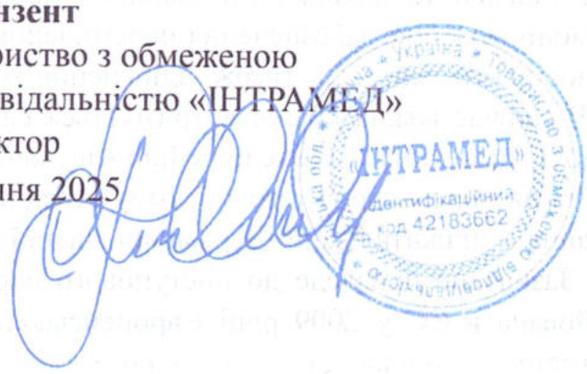
Висновки кваліфікаційної (магістерської) дипломної роботи мають практичну цінність не тільки для Держмитслужби, а й її регіональних відділень, так як можуть бути використані при розробці тестових завдань, а також при розробці методичного забезпечення на предмет підвищення кваліфікації працівників митниць.

Робота не позбавлена пропозицій на подальше. Вважаю, що більше статистичного матеріалу щодо митних декларацій, ведення бізнесу не зашкодило б роботі. Проте, за обмеженим обсягом дипломної роботи вони відсутні.

Загальний висновок. Робота виконана на актуальну тему, з дотриманням всіх вимог, що висуваються до кваліфікаційних (магістерських) дипломних робіт. Є логічною, послідовною і завершеною роботою, яка містить як елементи наукової новизни, так і практичного спрямування.

Випускна кваліфікаційна (дипломна) робота може бути допущена до захисту та заслуговує на позитивну оцінку.

Рецензент
Товариство з обмеженою
відповідальністю «ІНТРАМЕД»
Директор Олег БУГА
24 січня 2025

АНОТАЦІЯ

Діджиталізація митних процедур

Мета роботи полягає в обґрунтуванні науково-методичних аспектів і подальших шляхів удосконалення процесу діджиталізації митних процедур і на цій основі розробці пропозицій щодо використання новітніх інструментів під час проходження митних процедур.

Завданнями роботи є: розкрити сутність та зміст митних процедур; визначити місце діджиталізації при здійсненні митних процедур; оцінити сучасний стан митних процедур, обґрунтувати роль міжнародних рейтингів при оцінки спрощення митних процедур, а також вивчити міжнародний довід використання ІТ-систем у процесі реалізації митних процедур та окреслити перспективні напрями діджиталізації е-митниці України в частині митних процедур.

Предметом дослідження є теоретико-методичні, нормотворчі та практичні аспекти митних процедур.

Об’єктом дослідження виступають відносини, які виникають в процесі діджиталізації митих процедур.

Базою дослідження виступає Чернівецька митна служба.

За результатами дослідження сформульовані висновки та практичні рекомендації, які можуть бути використані в учбовому процесі Державного податкового університету при викладанні дисципліни «Менеджмент митної справи», а саме при проведенні лекційних, семінарських і практичних занять. Водночас матеріали дипломної роботи можуть бути корисним при розробці методичного матеріалу для підвищення кваліфікації працівників Державної митної служби та її регіональних відділень.

Дипломна робота містить 59 сторінок, 12таблиць, 1 рисунок, список використаних джерел з40 найменувань, 3 додатки.

Ключові слова: блокчейн, великі дані (Dig data), діджиталізація, цифровізація, Державна митна служба України, інтернет речі (IoT), ІТ-системи, митна декларація, митні процедури, пост-контроль, е-митниця, NCTS Фаза 5, хмарні обчислення, штучний інтелект (AI).

Рік виконання дипломної роботи – 2024.

Рік захисту роботи – 2025.

ABSTRACT
Digitalization of Customs Procedures

The aim of this work is to substantiate the scientific and methodological aspects and further ways to improve the process of digitalizing customs procedures, and on this basis, develop proposals for using innovative tools during customs procedures.

The objectives of the study are: to reveal the essence and content of customs procedures; to determine the place of digitalization in the implementation of customs procedures; to assess the current state of customs procedures; to substantiate the role of international rankings in evaluating the simplification of customs procedures; to study the international experience of using IT systems in the implementation of customs procedures; and to outline the promising directions for the digitalization of Ukraine's e-customs in terms of customs procedures.

The subject of the research is the theoretical, methodological, legislative, and practical aspects of customs procedures.

The object of the research is the relations that arise in the process of digitalizing customs procedures.

The research is based on the Customs Service of Chernivtsi.

As a result of the study, conclusions and practical recommendations have been formulated, which can be used in the educational process at the State Tax University in the course "Customs Affairs Management," specifically in lectures, seminars, and practical classes. At the same time, the materials of the thesis may be useful for developing methodological materials to improve the qualifications of employees of the State Customs Service and its regional divisions.

The thesis consists of 59 pages, 12 tables, 1 figure, a list of 40 references, and 3 appendices.

Keywords: blockchain, big data, digitalization, State Customs Service of Ukraine, Internet of Things (IoT), IT systems, customs declaration, customs procedures, post-clearance control, e-customs, NCTS Phase 5, cloud computing, artificial intelligence (AI).

Year of completion: 2024

Year of defense: 2025

ЗМІСТ

ВСТУП 6

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МИТНИХ ПРОЦЕДУР 9

1.1. Сутність та зміст здійснення митних процедур 9

1.2. Роль діджиталізації при здійсненні митних процедур 14

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ЗДІЙСНЕННЯ МИТНИХ ПРОЦЕДУР В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ 24

2.1. Оцінка ефективності здійснення митних процедур у контексті діджиталізації 24

2.2. Роль міжнародних рейтингів при оцінки ефективності спрощення митних процедур 34

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ МИТНИХ ПРОЦЕДУР У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ МИТНИЦІ 44

3.1. Міжнародний досвід використання ІТ-систем у процесі реалізації митних процедур 44

3.2. Перспективні напрями розвитку е-митниці України в частині діджиталізації митних процедур 47

ВИСНОВКИ 53

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 56

ДОДАТКИ 60

ВСТУП

Сьогодні на шляху інтеграції України в ЄС все більше актуалізується питання запровадження діджиталізації в усіх сферах діяльності, а також і у митній. Адже поступова імплементація європейських митних стандартів з одного боку, а з іншого – запровадження цифровізації в Державній митній службі є одними із пріоритетних завдань її реформування. Водночас військовий стан в Україні, а також військові дії проти агресора росії, які продовжуються майже три роки, стали серйозним випробуванням для митної служби. З метою нівелювання та формування адекватної відповіді на зазначені загрози відбувається трансформація змісту та функцій державної митної справи. У цьому контексті розробка та запровадження новітніх інструментів, з метою запобігання митним порушенням спонукає їх до використання не тільки при здійсненні контролю за міжнародною торгівлею, а й при застосуванні необхідних заходів на предмет захисту держави від недоброчинного та незаконного збуту. Тому питання адаптації української митниці до змін задля належного її функціонування в умовах військового стану з урахуванням європейських вимог і стандартів є актуальним на часі.

Питанням запровадження процесів діджиталізації в державній митній справі присвячено багато праць вітчизняних науковців, а також науковців – практиків, серед яких: М. Адамів, І. Бережнюк, А. Бредак, В. Ємець, Л. Іванова, В. Карпова, Л. Кийда, В. Коваленко, Н. Мацедонська, О. Мельник. А. Миколаєць, О. Ніколайчук, Л. Ножда к, В. Остапенко, П. Пашко, Л. Сарана, А. Семеног, В. Тищенко, О. Фрадинський та ін.

Надбання цих учених підіймають великий обсяг взаємопов’язаних питань, які лежать в площині реформування митної справи й присвячені цифровізації митних процедур. За цих умов запровадження новітніх технологій в процес здійснення митних процедур обумовили вибір теми кваліфікаційної роботи, її мету та завдання.

Мета кваліфікаційної роботи полягає в обґрунтуванні науково-методичних аспектів і подальших шляхів удосконалення процесу діджиталізації митних процедур, і на цій основі розробці пропозицій щодо використання новітніх інструментів під час проходження митних процедур.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних *завдань*:

– розкрити сутність та зміст митних процедур;

– визначити місце діджиталізації при здійсненні митних процедур;

– оцінити сучасний стан митних процедур в умовах діджиталізації;

– обґрунтувати роль міжнародний рейтингів в оцінки спрощення митних процедур;

– вивчити міжнародний досвід використання ІТ-систем в процесі реалізації митних процедур

– окреслити перспективні напрями діджиталізації е-митниці України в частині митних процедур .

Об'єктом дослідження є відносини, які виникають в процесі діджиталізації митних процедур.

Предметом дослідження є теоретико-методичні, нормотворчі та практичні аспекти митних процедур.

Методи дослідження. В процесі написання кваліфікаційної магістерської роботи використовувалась сукупність загальнонаукових та спеціальних прийомів і методів дослідження, а саме: діалектичний підхід і системний аналіз (при розкритті сутності та змісту митних процедур, а також обґрунтування особливостей діджиталізації); систематизації та класифікації – для виділення методів та інструментів спрощення митних процедур; порівняння – для здійснення оцінки сучасного стану ефективності митних процедур в умовах діджиталізації; узагальнення результатів – при формуванні висновків.

Інформаційну базу кваліфікаційної роботи становлять законодавчо-нормативні акти України, наукові праці та монографічні дослідження, звіти Державної митної служби України, звіт проходження виробничої практики, інформація мережі Internet.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна магістерська робота складається з трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 59 сторінок. Основний зміст роботи викладено на 50 сторінках комп'ютерного тексту. Робота містить 1 рисунок і 12 таблиць. Список використаних джерел налічує 40 найменувань, що розміщені на 4 сторінках. Робота містить містить 3 додатки, які розміщені на 3 сторінках.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ МИТНИХ ПРОЦЕДУР

1.1. Сутність та зміст здійснення митних процедур

Перш ніж перейти до розкриття сутності здійснення митних процедур в Україні, загалом, вважаємо за потрібне подати визначення цього терміну. В Вільній енциклопедії «Вікіпедія» зазначено, що: «Митні процедури – операції, пов'язані із здійсненням митного контролю за переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон України, митного оформлення цих товарів і транспортних засобів, а також із справлянням передбачених законом податків і зборів» [1]. У законодавчому документі, а саме Митному кодексі України дано наступне визначення «Митна процедура – це зумовлені метою переміщення товарів через митний кордон країни сукупність митних формальностей та порядок їх виконання» [2]. Отже узагальнюючи вважаємо, що митні процедури – це процес здійснення митної перевірки товару, при перетині кордону, який підлягає контролю шляхом здійснення митних формальностей за встановленим порядком їх виконання на законодавчому рівні. Адже вони водночас поєднують у собі з одного боку – контроль, а з іншого – документальне оформлення. Тому митниці у своїй діяльності керуються таким документом як «Порядок виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації за формою єдиного адміністративного документа» (далі – Порядок), затвердженим наказом Міністерства фінансів України 30.05.2012 № 631. «Цей Порядок розроблено відповідно до частини другої статті 246 Митного кодексу України з метою визначення порядку виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації за формою єдиного адміністративного документа, що подається митному органу на паперовому носії або як електронний документ» [3]. Зазначимо, що у цьому Порядку також

представлено термінологічний апарат, який вживається у митній діяльності, адже термінологія у митній справі є специфічною і має свої особливості.

Іншими законодавчо-нормативними документами, якими керуються робітники митниці у діяльності митної служби є: «Порядок організації та здійснення внутрішнього контролю в Державній митній службі України»; «Порядок обліку та перерахування до державного бюджету митних та інших платежів, які вносяться до/або під час митного оформлення»; «Порядок оформлення митними органами результатів документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань митної справи» та інші.

Зазначимо, що в сучасних умовах, а особливо для України в умовах військового стану, проблеми здійснення митних процедур стали одними із пріоритетними, адже вони спрямовані не тільки на уникнення загроз і мінімізацію їх впливу, а й на захист національних інтересів держави. Підтвердженням нагальної актуальності цих питань для нашої країни є те, що Україна приєдналася до Конвенції про процедуру спільного транзиту в 2022 році, а 22 квітня 2024 року вчасно перейшла на оновлену версію ІТ системи, яка лежить в основі цієї конвенції – NCTS Фаза 5, не зважаючи на військовий стан, якій діє в країні з 2022 року [4].

Повертаючись до розкриття сутності процесу проходження митних процедур, які в собі поєднують і митний контроль, і документальне оформлення акцентуємо увагу на тому, що процедура митного оформлення товарів є складовою митного контролю, а митне декларування – складовою митного оформлення. За цих умов виникає питання, а як відбувається процес митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України в різних митних режимах? Саме відповідь на це питання дає нам уявлення про процес проходження митних процедур. Адже процес переміщення через митний кордон України товарів і транспортних засобів відбувається у відповідності з певними правилами, які регулюються правовими нормами. Відповідно до статті 4 Кодексу під «…митним режимом розуміється – комплекс взаємопов’язаних правових норм, що відповідно до заявленої мети переміщення товарів через митний

кордон України визначають митну процедуру щодо цих товарів, їх правовий статус, умови оподаткування і обумовлюють їх використання після митного оформлення…» [2]. В свою чергу, під «…митною процедурою розуміються зумовлені метою переміщення товарів через митний кордон України сукупність митних формальностей та порядок їх виконання…» [2]. Під «…митними формальностями розуміються – сукупність дій, що підлягають виконанню відповідними особами і митними органами, а також автоматизованою системою митного оформлення з метою дотримання вимог законодавства України з питань митної справи…» [2].

Головними характеристиками, які класифікують види митних режимів і прописані у Кодексі є: «…напрям переміщення товару (ввіз, вивіз, транзит); мета переміщення через митний кордон України; правила використання; володіння та розпорядження цим товаром у відповідному митному режимі; термін застосування режиму; особливості оподаткування товарів в залежності від митного режиму; застосування до товарів заходів нетарифного регулювання та інших обмежень…» [2].

Згідно статті 71 Кодексу «…декларант має право обрати митний режим, у який він бажає помістити товари, з дотриманням умов такого режиму та у порядку, що визначені Кодексом. Поміщення товарів у митний режим здійснюється шляхом їх декларування та виконання митних формальностей. Митний режим, у який поміщено товари, може бути змінено на інший, за умови дотримання заходів тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, встановлених відповідно до закону для товарів, що поміщуються у такий інший митний режим…» [2]

Отже, митні процедури здійснюються відповідно до митних режимів та їх характеристик у межах своїх компетенцій. Так, А. Миколаєць у своїй праці виокремив митні режим, які застосовуються у митній справі, це: «… 1) імпорт (випуск для вільного обігу); 2) реімпорт; 3) експорт (остаточне вивезення); 4) реекспорт; 5) транзит; 6) тимчасове ввезення; 7) тимчасове вивезення; 8) митний склад; 9) вільна митна зона; 10) безмитна торгівля; 11) переробка на

митній території; 12) переробка за межами митної території; 13) знищення або руйнування; 14) відмова на користь держави…» [4].

Важливо зазначити, що митні процедури носять системоутворюючий та комплексний характер і виступають не лише визначальним структурним компонентом митного контролю, а й відповідають за забезпечення політичної стабільності, зовнішньоекономічної діяльності, надійності обороноздатності країни та її конкурентоспроможності. Водночас інтеграція України до спільного ринку з ЄС вимагають запровадження європейських митних стандартів, адаптуючи їх до наших умов і законодавства.

Нагальним і на часі у цьому є вивчення зарубіжного досвіду євроінтеграції митної сфери, а саме запровадженням ІТ-систем. Це вимагає з одного боку значних зусиль і ресурсів (часових, людських і фінансових), а з іншого – розробки та впровадження нових інноваційних підходів та інструментів. Наприклад, для України вивчення польського досвіду, в частині адаптації національного митного законодавства під час підготовки до вступу в ЄС є найкращим. З такою метою було здійснено візит української делегації на чолі із заступником Міністра фінансів з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Олександром Грубіяном 25–27 листопада 2024 року до Польської Республіки, де у своєму виступі акцентував увагу на тому, що «…Цифровізація української митниці – це запорука прозорості митних процедур, їх зручності та зрозумілості для бізнесу і, у підсумку, розвитку економіки та посилення безпеки, що надзвичайно важливо в умовах довготривалої збройної агресії росії у центрі Європи. Національною стратегією доходів передбачено трансформацію української митниці у східний митний кордон ЄС…» [12].

Зауважимо, що у ході візиту основними темами обговорень були «…гармонізація митного законодавства з ЄС, адаптація митних ІТ-систем до європейських стандартів, а також впровадження нещодавно прийнятого Закону України щодо особливостей проходження служби в митних органах. … зазначено, що нещодавні законодавчі зміни у митній сфері відкривають шлях

українському бізнесу до поступового переходу на європейські митні стандарти, а також покликані запровадити спеціальні умови проходження митної служби, що в перспективі підвищить ефективність митного оформлення та знизить корупційні ризики. Водночас продовжується робота над проєктом нового Митного кодексу України…» [12].

Водночас учасники дискусії акцентували увагу на необхідності наукового обґрунтування розподілу регулювання митного законодавства між новим Митим кодексом, який виконує роль основоположного нормативного акта високого рівня та підзаконними актами, здатними оперативно адаптуватися до змін у законодавчому полі. З промовою виступив заступник голови Державної митної служби України з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Олег Ніколайчук, у якій констатував, що «Євроінтеграція – це наш ключовий пріоритет. Європейська комісія вже відзначила значний прогрес України в адаптації митного законодавства і розробці митницею ІТ-систем, необхідних для вступу до ЄС. Затверджений у лютому 2024 року Стратегічний план цифровізації Держмитслужби передбачає чіткі заходи щодо впровадження ІТ рішень для подальшої цифровізації митної сфери в Україні. Поступова розбудова та адаптація національної митної ІТ інфраструктури прогнозовано дозволить нам забезпечити інтероперабельність з митною ІТ системою Євросоюзу. Тож ми позитивно оцінюємо перспективу нашої законодавчої і технічної готовності виконувати нові завдання, спільні для всього Митного союзу ЄС…» [12].

Зауважимо, що візит організовано у межах Програми ЄС з підтримки управління державними фінансами в Україні (EU4PFM), що підтверджує зацікавленість України у вивченні зарубіжного досвіду впровадження цифровізації в митну сферу країн, які вже інтегрувалися в ЄС. Саме на цьому питанні зупинилася керівниця команди EU4PFM Юргіта Домейкієне, а також підкреслила, що проект EU4PFM залишається відданим справі підтримки українських партнерів на шляху євроінтеграції. «…EU4PFM продовжує організовувати такі візити, метою яких є надання можливості країнам, що вже

пройшли процес адаптації до стандартів ЄС, поділитися своїм практичним досвідом з Україною. Спільні обговорення дозволять удосконалити менеджмент процесу гармонізації митного законодавства України з ЄС» [12].

Участь у заходах взяли менеджер сектору управління державними фінансами Представництва ЄС в Україні Катерина Яковлєва, представники Міжнародного валютного фонду (МВФ), Генерального директорату з питань оподаткування та Митного союзу Європейської комісії (DG TAXUD), Національної скарбової адміністрації Польщі (KAS), польської митниці, експерти Проектного офісу реформ при Міністерстві фінансів України, а також інші компетентні посадовці й фахівці [12].

Отже, зауважимо, що саме на таких зустрічах окреслюються шляхи для подальшого розвитку митної сфери України, а саме запровадження цифровізації для спрощення митних процедур у діяльності митників.

1.2. Роль діджиталізації при здійсненні митних процедур

Актуальність питання запровадження діджиталізації у митній справі є ключовим на часі. Адже впровадження ІТ-інструментів у роботу Держмитслужби дає можливість успішно реалізувати досягнення поставленої мети урядом – інтеграція України у митний простір ЄС. Так, В. Зеленський у своїй доповіді акцентував увагу на тому, що «…митниця має відійти від бюрократичних процедур і стати зручним сервісом для бізнесу. Створення мережі «відкритих митних просторів» сприятиме підвищенню зарплат митників, модернізації інфраструктури митниць, відбудеться автоматизація та діджиталізація митної системи…. Країна буде іншою. Я Вам усім пропоную почати працювати як нормальні люди. Не казати про маленькі зарплати, не жалітися. Просто стати професіоналами і працювати….» [7].

Використання однієї із складових діджиталізації у діяльності митниць, а саме ІТ-інструментів сьогодні є найпоширенішим. У контексті цього доцільно розібратися, що таке діджиталізація, загалом і, як вона представлена у роботі

Держмитслужби на часі. Загалом, діджиталізація це процес адаптації до нових технологій, використання їхніх переваг і вирішення викликів, які вони ставлять перед суспільством.

Сам термін діджиталізація походить від англійського Digitization, що означає процес інтеграції цифрових технологій у різні сфери життя. Водночас визначення цього терміну є доволі широким, ось деякі з них: «Діджиталізація є процесом, який не можна зупинити та її вплив відчутний у всіх аспектах нашого життя. Адаптація до нових технологій, використання їхніх переваг і вирішення викликів, які вони ставлять, є ключовими завданнями для сучасного суспільства.

Діджиталізація – процес перетворення аналогової інформації в цифрову форму. Однак, у сучасному контексті діджиталізація означає набагато більше. Це інтеграція цифрових технологій у всі аспекти життя бізнесу, що сприяє створенню нових можливостей, підвищенню ефективності, покращанню обслуговування та оптимізації процесів.

Діджиталізація – це процес інтеграції цифрових технологій у всі аспекти життя суспільства. Вона охоплює трансформацію бізнесу, урядових служб, освіти, охорони здоров'я, та особистого життя завдяки використанню сучасних технологій, таких як інтернет речей (IoT), великі дані (Dig Data), штучний інтелект (AI), хмарні обчислення….» [5].

Отже, узагальнюючи викладене можна констатувати, що діджиталізація митних процедур – це процес перетворення з одного боку паперових документів у цифрові за допомогою таких інструментів як сканер, фото, скриншоти/знімки з екрану, pdf-формати документів та ін., а з іншого – впровадження та використання в роботі митних органів сучасних технологій, а саме інтернет речей (IoT), великі дані (Dig Data), штучний інтелект (AI), хмарні обчислення. Це дозволяє не тільки активізувати роботу, а й полегшити та підвищити її ефективність. Складові діджиталізації та їх характеристика представлено на рисунку 1.1.

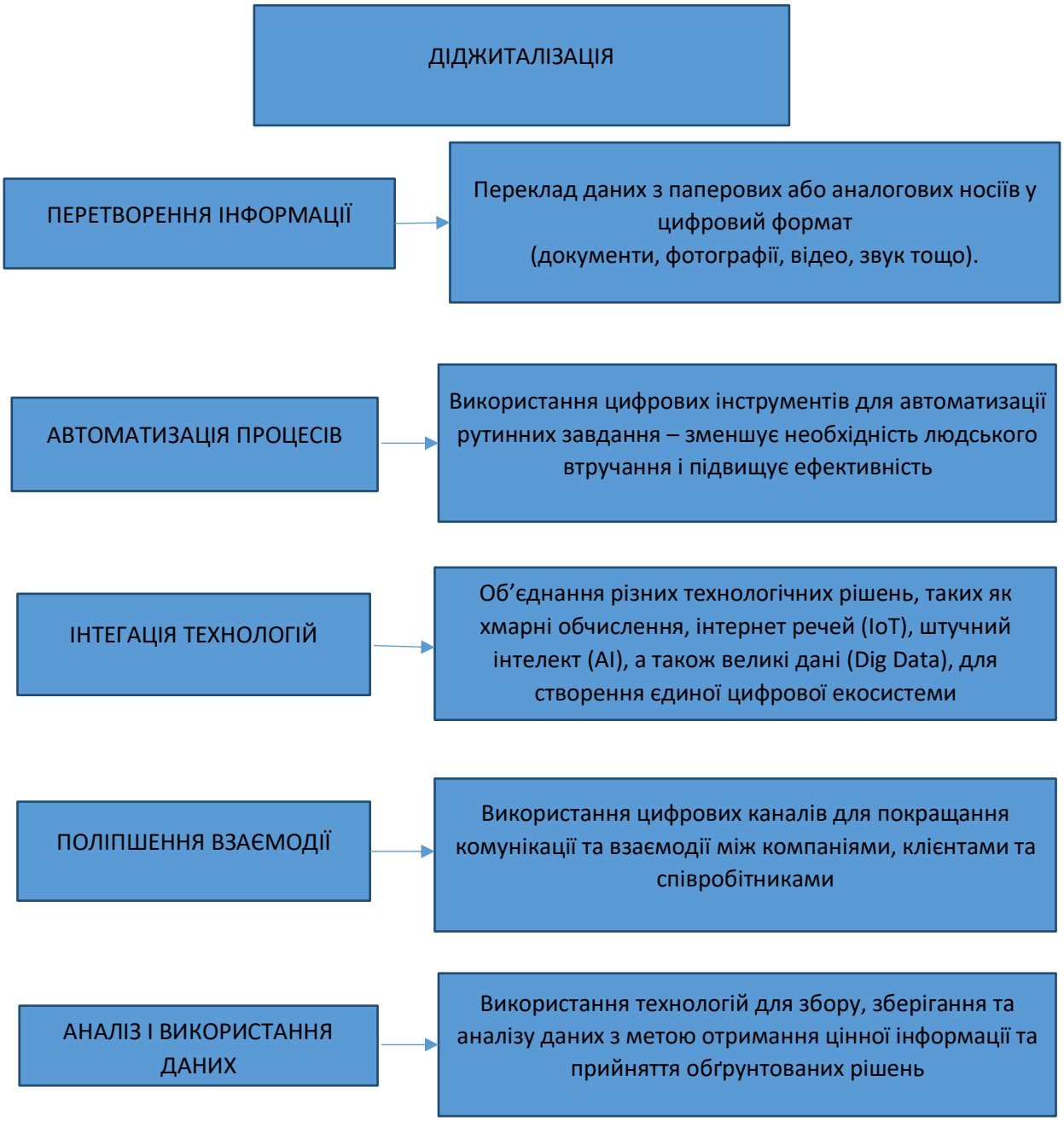

Рис. 1.1. Складові діджиталізації
Джерело: складено автором за [5]

Як бачимо з рисунку зазначені складові діджиталізації широко використовуються в діяльності Держмитслужби та її Митниць при здійсненні митних процедур. Так, на сайті Держмитслужби у підрозділі «Адміністративні послуги» йдеться про те, що «…Митниця в межах виконання своїх завдань забезпечує бізнес великою кількістю сервісів і послуг, у тому числі надає й адміністративні послуги, що забезпечую такі види діяльності, контроль за провадженням яких здійснюється митними органами: митна брокерська

діяльність; відкриття та експлуатація магазину безмитної торгівлі; відкриття та експлуатація митного складу; відкриття та експлуатація вільної митної зони комерційного або сервісного типу; відкриття та експлуатація складу тимчасового зберігання; відкриття та експлуатація вантажного митного комплексу; гарантування сплати митних платежів Гарантом; надання державних гарантій по товарам, які було імпортовано в Україну і прийнято під режим експортного контролю України…» [9].

Зважаючи на викладене вище наведемо приклади запровадження діджиталізації як для бізнесу, так і для Держслужби та її Митниць, табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Діджиталізація для бізнесу і митниці

Для бізнесу [5]	**Для митниці [6]**
Електронні урядові сервіси (державні послуги, що доступні он-лайн, взаємодія уряду з громадянами через інтернет)	Податкова та митниця надали одна одній доступ до своїх інформаційних баз
Онлайн-освіта. (використання он-лайн платформ для дистанційного навчання як студентами, так і школярами)	Держмитслужба запровадила нову, повністю електронну систему гарантіями (GMS)
Мобільні додатки для банкінгу (здійснення фінансових операцій використовуючи смартфон або планшет)	Митниця запустила телеграм-бот, який допомагає отримувати сповіщення про статус поданих митних декларацій (але жодна конфіденційна інформація не може бути передана через цей бот)
Смарт-будинки (системи, що дозволяють керувати побутовими пристроями через інтернет, забезпечуючи зручність і економію енергії	Побудова нового мобільного резервного центру обробки даних (ЦОД)
Цифрові платформи для бізнесу (використання CRM–систем та ERP-систем, а також інших інструментів для управління бізнес-процесами компанії та ін.)	Держмитслужба приєдналася до митного безвізу з країнами NCTSЄС та розпочала роботу в Новій комп'ютеризованій транзитній системі (NCTS)

	Українські компанії, які доводять високу надійність та якість свого бізнесу, активно отримують статус Авторизованих економічних операторів (АЕО). А отже, довіру митниці та цілу низку важливих митних переваг і спрощень

Джерело: складено автором за [5, 6]

Зауважимо, що не лише в процесі здійснення митих процедур ми повсякчас стикаємося зі діджиталізацією. Наприклад, здійснення документообігу в Держмитслужбі та її відділеннях відбувається тільки завдяки програмі АСКОД, тобто – електронний документообіг, що зменшує втручання людини і збільшує ефективність роботи. Адже обмін і підписання документів, а також накладання візи на документах у рази здійснюється швидше в АСКОДі, ніж на паперовому носії. Обчислення великого масиву даних, наприклад, щодо перетину кордону у вибраних режимах, а також здійснення контролю та відповідного оформлення документів тепер можливо за допомогою використання «Єдиного вікна» та ін.

Якщо говорити про основні ІТ-досягнення української митниці за 2022–2023 рік, то ними вважаються наступні. Так, 29.06.2023 року набрав чинності наказ № 355 Міністерства фінансів України, відповідно до якого розпочалася практична імплементація європейських митних спрощень, які були внесені до Митного кодексу України. Відмітимо, що саме з цього числа Державна митна служба практично почала запроваджувати європейський підхід до створення електронної митниці, при якому учасники ЗЕД, які попередньо були перевірені та авторизовані митницею, як правило, здійснювали частину митних формальностей самостійно.

Так, у своєму виступі заступник Голови Державної митної служби України з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Олег Ніколайчук зазначив, що «…майже всі сьогоднішні нововведення впроваджено в новій Автоматизованій системі митного оформлення (далі – АСМО), яка зараз активно розробляється та впроваджується Державною митною службою України, серед яких можливості автоматизованих систем:

1. Утримувачі авторизованих об’єктів можуть надсилати в АСМО електронні повідомлення про прибуття вантажів. У них зазначаються відомості про документ контролю доставки, авторизований об’єкт, його утримувача, номери транспортних засобів та митне забезпечення на них, а також його стан – неушкоджене, пошкоджене, втрачене або відсутнє.

В термін, визначений в авторизації (це, як правило, кілька десятків хвилин), митний орган приймає рішення про дозвіл на розвантаження або необхідність проведення митного огляду. В разі неприйняття такого рішення у визначений термін дозвіл на розвантаження формується автоматично. Після цього рішення надсилається утримувачу.

2. За результатами розвантаження утримувач надсилає на митницю електронне повідомлення про розвантаження, яке за реквізитним складом є митною декларацією нового типу TS. В ньому в графі 13 проставляється індикатор наявності виявлених при розвантаженні невідповідностей, пошкодження або втрати товарів, інших розбіжностей та порушень. Самі такі факти описуються ним у доповненні до графи 13 або безпосередньо в графі 31 відповідного товару. В графі 44 цього повідомлення також під кодом 0933 зазначається номер і дата повідомлення про прибуття.

Протягом 15 хвилин митниця приймає рішення про визнання результатів розвантаження або необхідності проведення митного огляду та направляє його утримувачу авторизованого об’єкта. Знову ж, таки, діє принцип мовчазної згоди – в разі неприйняття рішення протягом вищенаведеного терміну воно формується автоматично.

За результатами дій, описаних у пунктах 1 і 2, митниця вносить відмітку про умовне завершення переміщення, вивільнення гарантії, яка при цьому застосовувалася, а також про блокування суми гарантії, яка використовується для тимчасового зберігання товарів. Остання буде розблокована в момент митного оформлення товарів в обраний митний режим. Для автоматичного розблокування гарантії необхідно не забувати в графу 44 митної декларації

вносити відомості про повідомлення про розвантаження (TS, код документа 9105) – якщо товари тимчасово зберігалися на авторизованому об’єкті.

Формати всіх електронних повідомлень, про які йшлося вище, затверджено наказом Держмитслужби від 17.10.2023 № 613, який опубліковано на офіційному сайті Служби.

Подальшими планами з цього напряму є:

1) інтеграція системи спрощень з телеграм-ботом «Єдиного вікна» для надсилання сповіщень про прийняті митницею рішення;

2) інтеграція з системою сповіщень про повітряні тривоги з метою виключення винесення автоматичних рішень під час повітряних тривог у відповідному регіоні.

3. Відсьогодні запроваджуємо нову повністю електронну систему управління гарантіями (GMS). Ця система отримуватиме всі види гарантій (індивідуальні, загальні) від гарантів у вигляді електронних документів. Гаранти також матимуть можливість в безпаперовій формі вносити зміни в гарантії та відкликати їх.

Система вестиме облік використання цих гарантій, їх прив’язку до відповідних авторизацій; для загальних гарантій це одне з наступних спрощень: «загальна гарантія», «загальна гарантія - 50 %», «загальна гарантія - 70 %», а також облік використання суми щодо авторизації «звільнення від гарантії».

Гарант може надсилати митниці гарантії одним з наступних способів:

1) в електронному вигляді з власних інформаційних систем з використанням нових форматів;

2) ми достатньо довгий час будемо також приймати індивідуальні гарантії в старому форматі. Вони автоматично при використанні підтягуватимуться в нову GMS;

3) для гарантів забезпечено також можливість внесення/коригування/відкликання гарантій в Особистому кабінеті на Єдиному державному інформаційному веб порталі «Єдине вікно для міжнародної торгівлі»;

4) за певних умов допускається подання гарантій в паперовому вигляді. В такому випадку ми забезпечили для відповідних фахівців Держмитслужби інструментарій внесення гарантій в GMS через EAIC.

В «Особистому кабінеті» також додано можливість перегляду використання гарантій – як для гарантів, так і для учасників ЗЕД, яким відповідні гарантії видано.

Слід зауважити, що в країнах ЄС на сьогодні поки що відсутні електронні системи обліку гарантій для нетранзитних митних процедур, а у нас вони вже є.

4. Згідно цього ж наказу Мінфіну змінено структуру і правила заповнення графи 30 митної декларації. Відповідні зміни реалізовано в митних інформаційних системах.

Як неодноразово підкреслювалося керівництвом нашої держави, реформи повинні проводитись не в слайдах, презентаціях чи у соцмережах, а відбуватися тихо, поступово і з результатом для країни. І я глибоко переконаний, що сьогоднішні нововведення будуть мати дуже серйозний позитивний вплив як на сам процес митного оформлення, так і на взаємовідносини Митниці з бізнесом. А наступні кроки, такі як введення в експлуатацію модуля митних рішень (CDS), розробка якого відбувається за підтримки наших міжнародних партнерів з офісу EU4PFM, ще більше наблизять нас до митних стандартів ЄС. Ми ж, зі свого боку, і надалі будемо робити все можливе для того, щоб українська митниця була сучасною, прозорою, ефективною та електронною... » [8].

Відтак вважаємо, що процес інноваційно-технологічної цифровізації, а саме діджиталізації, який є комплексним, набирає своїх обертів і позитивно впливає на спрощення митних процедур, і водночас підвищує ефективність адміністрування, зменшення корупційних ризиків, а також покращує збір інформації для статистичної звітності.

У цьому контексті слід відмітити й ті кроки, які вже були досягнуті, відповідно до європейських митних стандартів, що наближають інтеграцію України в ЄС. Так, Україна 22 квітня 2024 року «…виконала своє зобов’язання, взяте при вступі до Конвенції про процедуру спільного транзиту у 2022 році, і

вчасно перейшла на оновлену версію ІТ системи, яка лежить в основі цієї конвенції – NCTS Фаза 5» [13]. За словами заступника Голови Держмитслужби Владислава Суворова «…застосування NCTS Фаза 5 є – це приєднання до Конвенції, що є обов'язковою умовою для вступу до Євросоюзу та одним із ключових зобов'язань України за економічною частиною Угоди про асоціацію з ЄС». Водночас влучними стали слова директора Департаменту транзитних процедур Держмитслужби Сергія Демченко, який зазначив, «…що перехід на NCTS Фаза 5 виявився непростою умовою і був тривалим і багаторівневим процесом, який розпочався у червні 2022 року з підписання угоди Держмитслужбою та Програмою EU4PFM – контрактером про створення відповідної ІТ системи. Підготовчі роботи та тестування тривали з лютого 2023 року» [13].

«…Міжнародний експерт з питань митниці EU4PFM Вітяніс Алішаускас Україна вчасно перейшла на NCTS Фаза 5 – навіть раніше, ніж деякі країни ЄС. І цим довела свою спроможність не лише застосовувати європейські митні системи, але й розвивати їх «в ногу» з країнами Євросоюзу. Досвід впровадження ІТ систем такого масштабу, як NCTS, і, зокрема, NCTS Фаза 5, – це матриця, за якою в Україні можуть успішно впроваджуватися й інші європейські митні ІТ системи та процеси. За його словами, такі успішні кейси дозволяють позитивно оцінювати потенціал України в контексті її євроінтеграційних планів і мотивують до подальшої підтримки у цьому.

Аліна Брендак, національний координатор з питань спільного транзиту, нагадала, що хоча запровадження NCTS Фаза 5 довелося дещо відкласти через неготовність рішень для подачі декларацій до NCTS Фаза 5, тепер для бізнесу доступні одразу 3 такі рішення, серед яких можна обирати.

Подати декларації до NCTS Фаза 5 можна: через Портал трейдера; «Єдине вікно»; із використанням брокерського програмного забезпечення, яке було представлене розробниками під час семінару з бізнесом 9 квітня [13]. Логін та пароль для доступу до Порталу трейдера можливо буде отримати в Особистому кабінеті на веб-порталі «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» за аналогією

отримання доступу до Порталу трейдера NCTS Фаза 4. Оновлені Методичні рекомендації щодо заповнення транзитних декларацій із використанням нового Порталу трейдера розміщені у підрозділі «Методичні та навчальні матеріали» розділу «Спільний транзит (NCTS)» на веб-порталі Держмитслужби [13].

Отже, як бачимо, що митна служба України розвивається поряд із світовими тенденціями, незважаючи на військовий стан у країні. Її діяльність спрямована на синхронне виконання функцій контролю та забезпечення правопорядку, підтримку усіх учасників зовнішньоторговельних операцій, а також оптимізацію й прискорення процесів надання митних послуг і здійснення митних процедур.

Оцінка ефективності сучасного стану митних процедур буде здійснено/зроблено в наступному розділі

РОЗДІЛ 2
ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ МИТНИХ ПРОЦЕДУР В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

2.1. Оцінка ефективності митних процедур у контексті діджиталізації

Як вже зазначалося в першому розділі діджиталізація присутня в усіх аспектах життєдіяльності Держмитслужби та її Митниць. Сьогодні не можливо уявити собі роботу митного контролю без ІТ-технологій, цифровізації, електронного документообігу, здійснення фінансових операцій тощо. Оцінити ефективність митних процедур можна лише провівши комплексний аналіз за такими показниками як:

– сервіси роботи із даними, що передбачають не лише розміщення інформації у відкритому доступі для громадян і звичайних користувачів, а й роботу зі статистикою (BI-система, сервіси запитів до реєстрів, таких як сервіс перевірки VIN чи EUR1);

– статистика. Основний масив даних, з якими працюють Митниці – це митні декларації, до даних яких наразі відкрито доступ;

– реєстри. Частина даних розміщується у відкритому доступі Держмитслужбою у реєстрах, що стосуються надання послуг Митницями, а також деякі дані про обсяги вилучення та знищення тютюнових та алкогольних виробів;

– довідники та класифікатори. У своїй професійній діяльності митники користуються значною кількістю довідників і класифікаторів, з метою спрощення їхньої праці. Водночас, розробка зовнішніх митних програмних комплексів можлива лише за наявності публічно розміщеної цієї інформації. Тому довідники та класифікатори також розміщуються у відкритому доступі [10].

Перейдемо до проведення оцінки BI-системи, без якої сьогодні неможливо оцінити та проаналізувати роботу не лише Держмитслужби, у загальному, а й окремо кожного її відділення – Митниць.

1. BI-система, сервісні роботи зі статистикою сервісів запитів до реєстрів, такі як сервіс перевірки VIN чи EUR1. Вважаємо за доцільне більш детально ознайомитися з BI-системою та її можливостями ефективної роботи. Перш за все Держмитслужба відкрила статистичні дані щодо товарообігу, які можуть стати в нагоді при роботі з даними, в процесі здійснення аналізу, а також для інформації щодо пересічних громадян, які плинно слідкують за роботою митниці. Відмітимо, що вся інформація є доступною, інтерактивною та відображена у зручному статистичному вигляді. Завдяки інтерактивності є можливість слідкувати за товарами, а саме, яку кількість було імпортовано та експортовано Україною. Також можна дізнатися про такі данні як: обсяг оподатковуваного імпорту; обсяг надходжень до держбюджету від Держмитслужби; податкове навантаження на долар; обсяг товарів у 26 різних одиницях виміру та ін. Акцентуємо увагу на тому, що дані в системі оновлюються кожного місяця на перше число календарного місяця [10].

У зв’язку з тим, що дані знаходяться у відкритому доступі й носять клієнтоорієнтовний характер, то можемо слідкувати за ефективністю роботи зі скаргами та зверненнями у розрізі таких показників як: роки, тижні, місяці, квартал, дата, а також середня оцінка; середній час реакції (у годинах); середній час обробки (у годинах); задоволення заявників (у %) [10].

Кожен може застосовувати ту вибірку, яку йому необхідно, а саме за тим відділенням, яке його цікавить, а також дані можуть бути узагальнені за показниками всієї Держмитниці. Так, на рис. 2.1 (див. Додаток А рис. 2.1) представлено показники ефективності роботі зі скаргами та зверненнями за 2020 у розрізі п’яти митниць, за якими найбільші значення показників за скаргами. Так, перше місце посідає Київська митниця – 2 369 скарг; друге – Волинська митниця 2 019 скарг); третє – Галицька митниця (1 713 скарг); четверте Одеська митниця (1 297 скарг); п’яте – Київська митниця (43997555) – 1 194 скарги.

Водночас, за допомогою системи BI маємо змогу обирати показники за найменшою кількістю скарг за аналізуючий період. У даному випадку найменша кількість скарг у Донецькій митниці (44029605) – 1.

Можливості системи BI є всеохоплюючими, адже водночас можна слідкувати за вибірковими даними та робити аналітичні звіти. На рис. 2.2 (див. Додаток А, рис. 2.2) представлено BI – показники ефективності роботи зі скаргами та зверненнями (аналітика) за такими параметрами, наприклад як, загальна кількість скарг – 13 409; кількість нових скарг – 11; кількість скарг у роботі – 2 577; середня оцінка – 3,65; середній час обробки (у год.) – 88,9; середній час реакції (у год.) – 215,3. У табл. 2.1 представлено оцінку статусу скарг.

Таблиця 2.1

Оцінка статусу скарг

№ з/п	Статус скарги	Кількість скарг, шт.	Частка (%)
1	Надано роз'яснень щодо норм митного законодавства	5 616	41,9
2	Задоволена	3 328	24,8
3	Без розгляду	1 717	12,8
4	Повідомлено в телефонному режимі	1 321	9,9
5	Повторне звернення заявника з проханням залишити скаргу без розгляду	606	4,5
6	За результатами розгляду скарг інформація не підтверджена	236	1,8

Джерело: складено автором за [11]

Якщо аналізувати динаміку розгляду скарг у період з 2020–2023 і III квартал 2024 то зазначимо, що найбільший пік розгляду скарг припадає на 21.11.2021 року їх кількість сягнула 1 459 скарг за один день, що у порівнянні з іншими днями такого не було. Від початку 2020 року. Це обґрунтовується запровадженням в дію системи BI, а саме день коли Держмитслужба перейшла на сервісну роботу зі статистикою і даними з реєстрів митниць. Це говорить про

ефективність цієї роботи, так як завдяки їй скарги автоматично фіксуються, заносяться в реєстри, а також розподіляються за статусами відповідно до відділень Митниць.

Акцентуємо увагу на тому, що робота зі скаргами та зверненнями відноситься також до митних процедур, тому що це робота з документальним оформленням.

Наступним етапом нашої оцінки ефективності є застосування системи BI – показники зовнішньої торгівлі України. Ці показники подано на рис. 2.3 за період 2022–2023 роки, до яких відносяться такі: оподаткований імпорт, надходження від імпорту, податкове навантаження, мито (акциз, ПДВ). Зауважимо, що дані подано у загальному їх значенні і для зручності представлено в табл. 2.2

Таблиця 2.2

Оподаткований імпорт та надходження від імпорту

Місяці	**Оподаткований імпорт, млрд USD**		**Надходження від імпорту, млрд USD**	
	2022	**2023**	**2022**	**2023**
Січень	5,56	4,84	1,41	879,57
Лютий	5,28	4,12	1,32	886,47
Березень	1,22	4,36	246,1	940,62
Квітень	1,6	3,71	281,27	839,54
Травень	1,93	4,1	321,14	947,48
Червень	2,71	4,44	417,7	1,03
Липень	4,16	4,29	754,79	1,07
ВСЬОГО	22,46	4,75	29,05	6,06

Джерело: складено автором за [11]

Отже, дані табл. 2.2 та рисунку 2.3 свідчать про те, що за три квартали 2022 року загальна сума оподаткованого імпорту складала 22,46 млрд USD, у 2023 році – 29,05 млрд USD; надходження від імпорту у 2022 – 4,75 млрд USD, у 2023 – 6,06 млрд USD. Отже дані свідчать про наявність тенденції збільшення надходжень від імпорту та його оподаткування. Водночас це підтверджує

ефективність роботи системи BI – Показники зовнішньої торгівлі України, яка дає можливість зробити досконалу вибірку статистичних даних для аналітичного звіту. На жаль, таку вибірку даних можна зробити лише за 9 місяців 2022 і 2023 років. Це обумовлено тим, що система запроваджена нещодавно і на сьогодні проходить процес її вдосконалення та адаптації й підключення всіх автоматичних реєстрів не тільки з Держмитслужби, а з її територіальних відділень.

Відтак, підсумовуючи зазначимо, що система BI відіграє вагому роль щодо підвищення ефективності роботи митних відділень в частині спрощення митних процедур, шляхом скорочення фактичного обсягу часу на збір та обробку даних.

У розділі 1 роботи йшлося про застосування міжнародної електронної транзитної системи NCTS – Фаза 5, (оновлена версія), до якої перейшли відділення Митниць у квітні 2024 року. Використання міжнародної електронної транзитної системи NCTS було започатковане 01 жовтня 2022 року, коли Україна приєдналася до Конвенції про процедуру спільного транзиту. Відтак було розпочато новий етап роботи Департаменту розвитку міжнародної транзитної системи. Результат її реалізації показав позитивну динаміку у всіх напрямах. Водночас, зазначимо, що порівняння періодів можливо лише з моменту приєднання України до Конвенції – а це 2022 рік. Тому період порівняння 2022-2023 роки.

Таблиця 2.3

Здійснення операцій за процедурою спільного транзиту (NCTS) за 2022-2023 роки

Місяць/рік	2022		2023		2022		2023	
	За звітний місяць	З початку року	За звітний місяць	З початку року	За завітний місяць	З початку року	За звітний місяць	З початку року
	Напрям – вивезення				Напрям – увезення*			
Січень	406	406	309	309	567	567	158	158
Лютий	661	1 067	365	675	892	1 459	204	362
Березень	33	1 100	786	1 460	60	1 519	285	647
Квітень	36	1 136	1 372	2 832	48	1 567	287	934
Травень	102	1 238	2 698	5 530	35	1 602	331	1 265
Червень	190	1 428	3 194	8 724	131	1 733	386	1 651
Липень	203	1 631	3 196	11 920	311	2 044	737	2 388
Серпень	227	1 858	3 362	15 282	783	2 827	821	3 209
Вересень	369	2 227	3 813	19 095	932	3 759	1 038	4 247
Жовтень**	39	2 266	4 693	23 814	109	3 868	1 304	5 551
Листопад	137	2 403	4 693	28 507	68	3 936	1 459	7 010

Грудень	285	2 688	5 135	33 642	130	4 066	1 913	8 923

* дані щодо увезення товарів в Україну, зокрема, з метою транзиту
** з 1 жовтня 2022 року розпочалося міжнародне застосування NCTS
Джерело: [35, с. 49]

Дані таблиці ілюструють, що загалом за рік було проведено 42 565 операцій за процедурою спільного транзиту. За 2023 рік у 33 642 випадках Україна виступала митницею відправлення, а у 8 923 випадках транзитне переміщення завершувалося в Україні. Водночас, як бачимо з даних таблиці, кількість транзитних операцій мала тенденцію до зростання щомісяця. Відповідно у ⅠV кварталі 2023 року було здійснено 18 132 операцій за процедурою спільного транзиту, що становить 42,6 % від загальної річної кількості цих операцій.

Зауважимо, що з серпня 2023 року відповідно до норм Закону України від 13 липня 2023 р. № 3229-IX «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо використання митних декларацій та електронної транзитної системи, передбачених Конвенцією про процедуру спільного транзиту, для здійснення транзиту на умовах цього Кодексу», почалося використання електронної транзитної системи (NCTS) при національному транзиті товарів. За цих умов набуває все більшого попиту можливість здійснення транзиту на цих умовах у підприємців-імпортерів, табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Здійснення операцій при процедурі спільного транзиту (NCTS) підприємців-імпортерів у 2023 році

Місяць	**Всього операцій при ввезені товарів**	**Операцій спільного транзиту при ввезенні товарів з іноземних країн**	**Операцій національного транзиту при ввезенні**	**Відсоток операцій національного транзиту при ввезені**
Серпень	821	777	44	5,36 %
Вересень	1 038	867	171	16,47 %
Жовтень	1 304	1 097	207	15,87 %

Листопад	1 459	1 105	354	24,3 %
Грудень	1 913	1 383	530	27,71%

Джерело: [35, с. 50]

Як бачимо, дані таблиці свідчать, про щомісячну тенденцію до збільшення національного транзиту товарів підприємців-імпортерів. При цьому за п’ять місяців було здійснено всього 6 535 операцій, з них операцій спільного транзиту при ввезенні товарів з іноземних країн – 5 229, а також операцій національного транзиту при ввезенні – 1 306. Збільшення відсотку операцій національного транзиту при ввезені має тенденцію до збільшення і за період серпень-грудень 2023 року склав 89,71 %.

Отже, викладене обумовлено тим, що реалізація електронної транзитної системи при ввезенні товарів спільного транзиту зарекомендувала (NCTS) себе позитивно, зменшуючи при цьому навантаження на працівників митниці, час при оформленні, а також зменшення черги на контрольно-пропускному пункті. Це ще раз підтверджує ефективність використання ІТ-систем в роботі Митниць. Доцільно доповнити те, що NCTS Фаза 5, на яку перейшла Україна 1 травня 2024 року доповнена новим Порталом трейдера та/або брокерського програмного забезпечення для повноцінної взаємодії відповідно до вимог Конвенції [35].

Продовжуючи оцінку ефективності митних процедур у контексті діджиталізації зупинимося на організаційному супроводженні процесів управління ризиками (СУР – система управління ризиками). Запровадження цієї системи, як зазначено у звіті Держмитслужби «… спрямовано на здійснення заходів із мінімізації впливу людського чинника шляхом подальшої автоматизації митних формальностей та стандартизованих оперативних завдань, а також розвитку автоматизованої системи управління ризиками…» [35].

У табл. 2.5 подано характеристику заходів щодо мінімізації впливу людського чинника за допомогою автоматизації митних процедур.

Таблиця 2.5

Автоматизація митних процедур СУР та їхня характеристика

Назва заходу автоматизації митних процедур СУР	Характеристика
1	**2**
Імплементація переліку індикаторів ризику в АСМО «Інспектор». Мета – оптимізація часу, необхідного для обрання форм та обсягів митного контролю із застосуванням СУР	В АСМО «Інспектор» імплементовано перелік індикаторів ризику. Перелік індикаторів ризику доводиться до митниць програмними методами, шляхом оновлення АСМО «Інспектор».
Модуль АСУР для МПВ та МЕВ. Мета – впровадження низки автоматизованих перевірок щодо товарів, що переміщуються (пересилаються) у МПВ та МЕВ	Окремий модуль для автоматизованої системи управління ризиками (АСУР) щодо міжнародних поштових та експрес-відправлень (МПВ та МЕВ)

Продовження табл. 2.5

1	**2**
Інші напрями розвитку системи управління ризиками запроваджено: 1) Автоматизовані перевірки при поміщенні товарів у окремі митні режими	
2) Розроблено технічне завдання на модернізацію програмного продукту АСМО «Інспектор»	Автоматизована фіксація і інформаційних системах обґрунтувань при визначенні необхідності проведення додаткових митних формальностей на підставі переліку індикаторів ризику та інших інструментів з аналізу ризиків, а також можливості подальшого автоматизованого аналізу вказаної інформації
3) Збільшення застосування оглядової рентгенотелевізійної техніки та підстав її застосування	Запроваджено заходи, спрямовані на збільшення частки обрання АСУР зазначеної формальності в загальному обсязі її застосування, з урахуванням необхідності збереження рівня пропускної спроможності пунктів пропуску.

4) «Зелений коридор»	З метою пришвидшення митного оформлення, скорочення часу неавтоматизованого заповнення відповідних полів текстовою інформацією, а також уникнення випадків помилкового (некоректного) внесення даних, поінформовано митниці щодо орієнтовного витягу із переліку індикаторів ризику, що можуть бути використані при обранні форм та обсягів митного контролю при здійсненні митних формальностей у пунктах пропуску через державний кордон України у випадках обрання громадянами каналу, позначеного символами зеленого кольору

Джерело: складено автором за [35, с. 62-63]

З урахуванням введених змін за результатами 2023 року можна зупинитися на показниках ефективності використання СУР/АСУР: АСУР опрацьовано 2 577 тис. митних декларацій, з них частка митних декларацій без визначення форм та обсягів митного контролю – 47,2 %, частка митних декларацій, за якими визначено необхідність проведення митого огляду – 3,76 %.

Також у 2023 році загальний (системний) рівень показника «Частка митних декларацій, щодо яких за результатами виконання митницями визначених АСУР митних формальностей було фактично виявлено розбіжності», становить 9 %, у порівнянні з минулими роками цей показник виріс, так як у 2022 його значення було 7 %, а у 2021 – 6 %, що говорить про ефективність внесення змін і оновлення програмного забезпечення. Водночас існує такий комплексний показник оцінки митниць, як «Оцінка ефективності здійснення митного огляду за ініціативи посадової особи внаслідок застосування СУР». Відмітимо, що загальний рівень цього показника у 2023 – 26 %, а у 2022 – 21 %. Однак, загальна кількість митних декларацій, до яких посадовими особами визначалася необхідність проведення огляду, залишилася на рівні 2022 – 1 %, від загальної кількості митних декларації.

З-поміж цього вважаємо за доцільне зупинитися на результатах проведеної роботи спільно з іншими підрозділами митниць. Зазначимо, що у 2023 році до

Державного бюджету України надійшло 104,2 млн грн, що на противагу минулого року більше у 1,8 рази. Найвищі показники щодо поповнення Державного бюджету стали Київська – 29,2 млн грн; Енергетична – 14,0 млн грн; Львівська – 8,0 млн грн; Закарпатська – 7,4 млн грн; Дніпровська 6.8 млн грн. У табл. 2.6 подано інформацію щодо добровільної сплати внесків і сплати по ППР.

Таблиця 2.6.

Сплата внесків до Державного бюджету України у період 2020-2023

Роки	**Сплата по ППР (млн грн)**	**Добровільна сплата (млн грн)**	**ВСЬОГО**
2020	12,20	-	
2021	29,50	-	
2022	13,20	43,20	56,40
2023	15,30	88,90	104,20

Джерело: складено автором за [35, с. 77, 82]

Збільшення надходжень від добровільної сплати (88,90 млн грн) обґрунтовано «…проведенням аналітичної роз'яснювальної роботи, у тому числі реалізації наданих доручень проведеного митницями доперевірочного аналізу на предмет можливих порушень митного законодавства після завершення митного оформлення; 15,30 млн грн – це сума сплати за результатами проведених документальних перевірок підприємств у минулих періодах…» [35, с. 77].

На жаль, через обмеження обсягу кваліфікованої роботи неможливо викласти всю інформацію щодо оцінки ефективності спрощення митних процедур в умовах діджиталізації. Проте, зупинимося коротко на висвітленні інформації, а саме результатів Пілотного проєкту, який був запроваджений наказом Держмитслужби від 21.082023 № 411 «Про запровадження рекомендаційного-технічного пілотного проєкту здійснення пост-митного контролю» «…з 01 листопада 2023 року по 25 грудня 2023 року (включно), до держбюджету перераховано 529,1 тис грн, а надходження від пост-митного контролю становлять близько 2,6 млн грн…» [35, с. 77]

Таблиця 2.7

Надходження до Державного бюджету за Пілотним проєктом здійснення пост-митного контролю

	Результати реалізації Пілотного проєкту		**ВСЬОГО**
	Київська митниця	**Львівська митниця**	
Донараховано і сплачено, (тис. грн)	462	67,1	529,1
Очікувана сплата донарахувань, (тис. грн)	1 589	970	2 559

Джерело: складено автором за [35, с. 77, 83]

За інформацією, яку подали Київська та Львівська митниці пост-митний контроль було розпочато за 115 митними деклараціями (МД). «… Кількість МД за якими завершено пост-митний контроль становить 53; виявлено порушення у 19 МД. З 19 МД у напрямі контролю за правильністю визначення митної вартості товарів – 11 МД; контролю за правильністю класифікації товарів з УКТЗЕД – 4 МД; контролю за наданням пільг в оподаткуванні та повноти та своєчасності сплати митних платежів – 1 СД, контролю за дотриманням заходів нетарифного регулювання – 4 МД» [35, с. 77].

Таким чином, зважаючи на зазначене, можна стверджувати, що саме введення цифровізації, використання ІТ-систем, запровадження новітніх технологій, а також інструментів щодо спрощення митних процедур безпосередньо впливає на ефективність роботи не тільки Митниць, а Держмитслужби загалом. Проведена оцінка ефективності роботи Держмитслужби та її регіональних відділень (Митниць) свідчить про підвищення ефективності роботи.

2.2. Роль міжнародних рейтингів при оцінки ефективності спрощення митних процедур в Україні

Ратифікація міжнародних угод і конвенцій, таких як Угода СОТ про спрощення торгівлі, Кіотська конвенція та Рамкові стандарти безпеки ВМО, провідними країнами світу створює передумови для розробки та впровадження заходів, спрямованих на спрощення митних процедур з міжнародної торгівлі. Це включає поступове усунення адміністративних перешкод і технічних бар'єрів на всіх етапах міжнародних ланцюгів постачання.

Відповідно до визначення ЄЕК ООН та Центру ООН зі спрощення процедур торгівлі та електронних ділових операцій (UN/CEFACT), спрощення процедур торгівлі передбачає стандартизацію та гармонізацію процесів і супутніх інформаційних потоків, які забезпечують рух товарів від продавця до покупця, а також проведення міжнародних розрахунків. Це визначення підкреслює значущість не лише фізичного транспортування товарів, але й ефективного управління інформаційними потоками на всіх етапах міжнародного ланцюга постачання. Крім того, спрощення процедур торгівлі охоплює діяльність усіх державних органів, які здійснюють контрольні функції під час переміщення товарів [24].

Міжнародні угоди передбачають низку заходів зі спрощення митних процедур, спрямованих на скорочення витрат часу та зменшення вартості митного контролю для економічних операторів. Ці заходи включають:

1. Запровадження попереднього декларування – подання митної декларації та необхідних документів до прибуття товарів.
2. Використання єдиних вікон – інтегрованих платформ для одноразового подання інформації, необхідної для митного та інших видів контролю.
3. Стандартизацію документів і процесів – уніфікація форм і процедур для полегшення роботи із супровідною документацією.
4. Впровадження електронних технологій – автоматизація митних процедур для підвищення їх ефективності та прозорості.
5. Програми авторизованих економічних операторів (АЕО) – надання надійним компаніям спрощеного доступу до митних процедур.

6. Скорочення кількості перевірок – ризик-орієнтований підхід до контролю товарів із пріоритетом на високоризикові операції.

7. Узгодження процедур між країнами – гармонізація митних правил для полегшення транскордонної торгівлі [23]

Зауважимо, що ці заходи дозволяють зменшити адміністративне навантаження та підвищити конкурентоспроможність учасників міжнародного ринку.

В процесі створення механізмів узгодження інтересів у системі забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) важливим завданням стає розроблення методологічних підходів до оцінювання рівня спрощення торговельних процедур і відповідно спрощення митних процедур. Це передбачає використання спеціальних індикаторів, які дозволяють не лише оцінити відповідність таких спрощень чинній системі економічної безпеки України, а й проаналізувати їхній вплив на розвиток зовнішньоекономічної діяльності.

Сучасні тенденції свідчать, що держави прагнуть інтегрувати інструменти аналізу ефективності спрощення процедур торгівлі у свої стратегічні плани та політики. Проведення такого оцінювання надає можливість порівнювати національні досягнення та підходи з практиками країн-конкурентів, що дозволяє виявити сильні та слабкі сторони системи і визначити ключові напрями її вдосконалення.

Основною метою таких досліджень є не лише кількісна оцінка ефективності заходів, але й виявлення якісних змін, які сприяють підвищенню конкурентоспроможності національної економіки у глобальному вимірі. Для реалізації цього завдання важливо використовувати показники, що здатні відобразити рівень дієвості спрощень на державному рівні, їхній вплив на зменшення транзакційних витрат і посилення міжнародної торгівлі.

Індикатори спрощення процедур торгівлі набувають особливої значущості як інструмент стратегічного моніторингу. Їхнє застосування спрямоване на:

- оцінку реалізації програм оптимізації торговельних процесів;

- ідентифікацію перешкод, що ускладнюють ефективне функціонування ЗЕД;
- аналіз впливу реформ на позиції країни у міжнародних рейтингах економічної відкритості та конкурентоспроможності;
- оцінювання проєктів, показники яких допомагають встановити чи досягнути цілі, мета та завдання проєкту.

Отже, систематичне застосування цих показників дозволяє з одного боку відстежувати динаміку процесів, а з іншого – формувати науково обґрунтовані рекомендації для забезпечення економічної безпеки у сфері ЗЕД, що спонукає до пошуку шляхів спрощення митних процедур.

Варто зазначити, що на глобальному рівні існує велика кількість міжнародних індексів і рейтингів, які дозволяють оцінити ефективність регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) на національному рівні та визначити ступінь обтяжливості правових норм. Ці оцінки базуються на різноманітних підходах, визначеннях і методиках. До найбільш відомих серед них належать:

Індекс легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business Index), який визначає привабливість ділового середовища та рівень регуляторного навантаження;

Індекс ефективності логістики (LPI), що оцінює ефективність логістичних процесів і пов’язаних із ними інфраструктур;

Індекс сприяння торгівлі (ETI), розроблений Всесвітнім економічним форумом для оцінки умов, які сприяють міжнародній торгівлі;

Дослідження часу випуску ВМО (Time Release Study), що проводиться Всесвітньою митною організацією (ВМО) для аналізу тривалості митних і прикордонних процедур, табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Міжнародні індекси для оцінки рівня спрощення митних процедур

Індекс	Відповідальна міжнародна організація	Характеристика
Індекс легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business Index),	Міжнародна фінансова корпорація Світового банку	Застосовується для вимірювання кількості необхідних документів, часу та витрат на імпорт та експорт 20-фунтового контейнера.
Індекс ефективності логістики (LPI),	Департамент міжнародної торгівлі Світового банку	Вимірює наявність і якість логістичних та основних транспортних послуг у країнах, а також дії органів державного управління. Індекс ефективності логістики є складовим показником, який ґрунтується на даних, отриманих під час проведення обстежень підприємств-перевізників по всьому світу.
Індекс сприяння торгівлі (ETI),	Всесвітній економічний форму	Глобальне дослідження щодо рейтингу країн світу за показником їх сприяння міжнародній торгівлі за версією Всесвітнього економічного форуму. Індекс визначається за методикою, яка базується на комбінації статистичних даних міжнародних і національних організацій, а також за результатами глобального опитування директорів підприємств – щорічного дослідження «Огляд думок менеджерів»
Дослідження часу випуску ВМО	Всесвітня митна організація	Це водночас інструмент і метод вимірювання реальної ефективності і результативності роботи митної служби, які безпосередньо пов’язані зі спрощенням митних процедур торгівлі на кордоні. Це дозволяє виміряти відповіді аспекти ефективності роботи митної служби та інших регулюючих органів у процесі імпорту, експорту, а також транзиту товарів.

Джерело: [21, с. 105]

Міжнародні індекси, за допомогою яких оцінюють рівень спрощення митних процедур під час здійснення зовнішньоекономічної торгівлі – це інструменти, які є важливими аналітичними засобами для виявлення сильних і слабких сторін регуляторних систем, а також для визначення напрямів їхнього вдосконалення. Вони слугують основою для порівняння результатів між

країнами, підвищення прозорості процедур ЗЕД і формування рекомендацій для підвищення ефективності економічного регулювання.

Втім, у викладеному вище йшлося про те, що міжнародні угоди передбачають низку заходів зі спрощення митних процедур, спрямованих на скорочення витрат часу та зменшення вартості митного контролю для економічних операторів. Де однією із задач є скорочення кількості перевірок, що передбачає використання ризик-орієнтованого підходу до контролю товарів із пріоритетом на високоризикові операції. Так, сьогодні одним із видів технологій митного контролю є пост-митний контроль та документальні перевірки, який на практиці зарекомендував себе ефективною формою контролю за достовірністю і повнотою сплати митних платежів. Він застосовується Держмитслужбою з метою спрощення процедур митного оформлення та зменшення обсягів митних процедур на кордоні, що дозволяє акцентувати увагу митного контролю на етапі «після митного оформлення».

Зазначимо, що від початку 2024 року митницями було ініційовано пост-митний контроль за 2 567 митними деклараціями. Де у 1 754 декларацій було виявлено порушення або невідповідності, що становить 68 % від загальної їх кількості. Результат проведення пост-митного контролю дав свої позитивні результати. Так, декларанти самостійно здійснили доплату митних платежів на загальну суму понад 54,2 млн грн. У період з травня по жовтень 2024 року митницями було проведено 534 документальні перевірки дотримання вимог законодавства з питань митної справи. Факти порушень представлено в таблиці 2.9.

Слід зазначити, що пост-митний контроль не проводиться до всіх митних оформлень, а здійснюється за результатами застосування системи управління ризиками.

Таблиця 2.9

Факти порушень за травень – жовтень 2024 року

№ з/п	Факт порушення	Сума надходжень, %
1	Правомірність використання пільг з оподаткування та/або дотримання вимог митних режимів	42,5
2	Визначення митної вартості	30,3
3	Класифікація товарів за УКТЗЕД	9,5
4	Визначення країни походження товарів	4,0
5	Повноти оподаткування вивізним митом	2,1
6	Повноти сплати антидемпінгового, спеціального та компенсаційного мита	1,4
7	За іншими порушеннями	10,2

Джерело: складено автором за [22]

Здійснення пост-митного контролю можливе лише щодо митних декларацій, оформлення яких завершено не пізніше ніж 30 календарних днів. Він полягає у тому, що митниця, яка здійснила оформлення товару, може запитати документи, які не подавалися до митного оформлення, але містять відомості, що дозволяють перевірити заявлені у декларації дані. Зауважимо на тому, що пост-митний контроль не є документальною перевіркою дотримання вимог законодавства України з питань митної справи. Адже податкові повідомлення-рішення за результатами його проведення не виносяться. Однак, результати пост-митного контролю враховуються системою управління ризиками та під час відбору підприємств для проведення документальних перевірок у подальшому.

Тому, беручи до уваги міжнародні індекси для оцінки спрощення митних процедур, а саме Дослідження часу випуску ВМО, пост-митний контроль є одним із інструментів вимірювання реальної ефективності та результативності роботи митної служби, які безпосередньо пов’язані зі спрощенням митних процедур торгівлі на кордоні.

Крім цього важливим питанням постає управління процесами за допомогою моделювання бізнес-процесів (BPM), що є важливим інструментом.

Управління бізнес-процесами та впровадження BPM-моделювання є ключовими інструментами, що забезпечують підтримку Держмитслужби у процесі модернізації митних процедур та створення або адаптації нових інформаційних систем. Такий підхід дозволяє сформувати комплексне уявлення про митні процеси, їх структуру та наслідки реалізації відповідно до вимог митного законодавства України та Європейського Союзу.

Застосування BPM-моделей надає можливість деталізувати функціональні вимоги, що є важливим на початкових етапах розробки IT-рішень. Це сприяє узгодженню таких вимог між усіма зацікавленими сторонами, забезпечуючи їхню чіткість і відповідність майбутнім системам.

Вдосконалення політики BPM залишається пріоритетним завданням у межах архітектури електронної митниці. На часі Держмитслужба зосереджена на оптимізації підготовки та впровадження функціональних і технічних специфікацій, що дозволить запровадити більш гнучкі практики для перегляду проєктних артефактів. Це також сприятиме ефективнішому міжсистемному узгодженню та створенню середовища для детального аналізу й погодження вимог.

Оптимізація політики BPM сприятиме переходу від етапу бізнес-аналізу та моделювання до розробки й розгортання IT-систем. Це також включатиме етапи ініціації проєктів та забезпечення своєчасного запуску нових інформаційних рішень Держмитслужби [15].

Акцентуємо увагу на тому, що загальні принципи застосування BPM-моделей у митній сфері викладені в розділі 5 Стратегічного плану та в Порядку створення й впровадження програмних продуктів, затвердженому наказом Держмитслужби від 02.06.2023 № 237 (далі – Порядок 237). Також вони відображені в Політиці моделювання бізнес-процесів (МБП), яку наразі розробляє Держмитслужба.

Водночас, відповідно до реалізації зазначеної мети Стратегічного плану у 2024 році вже розпочалися відбуватися зміни щодо удосконалення та спрощення митних процедур, а саме. У серпні 2024 року було впроваджено нову

автоматизовану систему митного оформлення у всіх автомобільних пунктах пропуску на державному кордоні. Однією з ключових складових нової системи стало її інтегрування з новою автоматизованою системою управління ризиками. Ця система вже була перевірена на раніше впроваджених модулях, що позитивно позначилося на її швидкості та надійності, а також дозволяє ефективно виявляти й мінімізувати ризики, пов'язані з переміщенням товарів через кордон. Крім того ця система допомагає якісно відпрацьовувати виявлені ризики, забезпечуючи високий рівень контролю та безпеки у пунктах пропуску [16].

Зазначимо, що березні 2024 року відбулися вагомі зміни у Митному кодексі України, а саме в статті 23, що передбачають запровадження механізму прийняття зобов'язуючих рішень з питань класифікації товарів і визначення їх походження, аналогічно до практики ЄС. Тому вагомим досягненням на шляху цифровізації та спрощення митних процедур стало запровадження Держмитслужбою електронної системи роботи з рішеннями щодо зобов'язуючої інформації. Це перше масштабне євроінтеграційне ІТ-впровадження у 2024 році.

Це дуже значний крок вперед у сфері митного оформлення та міжнародної торгівлі. Адже повне без паперове обслуговування дозволяє значно спростити та прискорити процеси, зменшуючи паперову тяганину та підвищуючи ефективність. Особистий кабінет на порталі «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» спрощує взаємодію з митницею, дозволяючи користувачам подавати заяви, вести листування та ініціювати скасування рішень в електронному вигляді. Це значно підвищує зручність для користувачів та сприяє більш прозорій та ефективній роботі митниці.

Впровадження цих інновацій – це прямий крок до сучасного та зручного державного сервісу, який забезпечує прозорість та відкритість в зовнішньоекономічній діяльності. Публікація всіх прийнятих рішень щодо зобов'язуючої інформації на порталі «Єдине вікно» з одного боку спрощує доступ до необхідної інформації для всіх учасників, а з іншого – зміцнює довіру до системи. Загальнодоступність цих даних дозволяє учасникам зовнішньоекономічної діяльності 1) оперативно отримувати актуальну

інформацію, що сприяє більш ефективному та прозорому веденню бізнесу; 2) підвищити ефективність і прозорість державних послуг. За таких умов кожен користувач може бути впевнений у тому, що всі процеси відбуваються відкрито та зрозуміло, що є великим кроком уперед для всієї галузі. Адже, поступова діджиталізація митних процесів не тільки спрощує процедури для бізнесу, але й забезпечує більшу прозорість та передбачуваність, що є надзвичайно важливим для залучення інвестицій та розвитку торгівлі. Водночас це допомагає бізнесам працювати ефективніше, знижує рівень бюрократії та корупційних ризиків, а також покращує комунікацію між державними органами та підприємцями [17].

Сьогодні цифровізація та подальший розвиток Держмитслужби – це національний пріоритет, що неопосередковано впливає на загальну ефективність ведення бізнесу в країні й відповідає за зростання конкурентоспроможності у світі. У функціонуванні митниць митні процедури обіймають левову частину, так як з вони неопосередковано пов’язані з її діяльністю.

Багатоаспектність митних процедур спонукає до підвищення якості, збільшення швидкості та спрощення умов їх проведення, а це можливо лише за допомогою подальшого впровадження автоматизації, цифровізації, використання ІТ-систем та удосконалення вже існуючих механізмів впливу на весь дієвий процес. Водночас з цим, як зазначено у стратегічному плані «…інформаційно-комунікаційні системи митних органів повинні бути сумісними з аналогічними системами різних країн, для чого потрібно зменшити різницю між митними процедурами, забезпечити якісний інформаційний обмін і високий рівень безпеки та доступності електронних інформаційних ресурсів. Таким чином, цифрова трансформація та розвиток усіх етапів митного оформлення є одним з ключових елементів виконання Держмитслужбою взятих Україною міжнародних зобов’язань….» [15].

Отже, поступова імплементація європейських митних стандартів є важливим етапом на шляху інтеграції України до спільного ринку з ЄС. Це підвищує конкурентоспроможність українських підприємств на міжнародному рівні та відкриває нові можливості для розвитку експортних потенціалів країни.

Запровадження Держмитслужбою таких ініціатив як «Єдине вікно для міжнародної торгівлі», а також «Електронної системи роботи з рішеннями щодо зобов'язуючої інформації», наближають Україну до сучасних світових стандартів і створюють фундамент для стабільного економічного зростання. Ці нововведення – яскравий приклад того, як країна робить кроки до інтеграції з європейською спільнотою через впровадження інноваційних та ефективних рішень. Тому діджиталізація та гармонізація митних процесів в Україні є одним із пріоритетних завдань реформування та запровадження цифровізації в Держмитслужбі та її Митницях.

РОЗДІЛ 3
ПЕРСПЕКТИВИ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ МИТНИХ ПРОЦЕДУР У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ МИТНИЦІ

3.1. Міжнародний досвід використання ІТ-систем у процесі реалізації митних процедур

Світова практика розвитку митної служби має вектор направлення у бік створення електронної митниці з перспективою у майбутньому стати цифровою. Головна мета митниці полягає у скороченні фактичних витрат і часу при реалізації митних послуг, а також у процесі здійснення митних процедур. Отже, сьогодні конститутивним принципом у міжнародній стратегії перетворення митних систем виступає прагнення до розуміння митної служби як сервісної служби (надання державних послуг), від ефективної діяльності якої залежать умови і можливості розвитку всієї зовнішньоекономічної торгівлі країни.

Водночас митниця має має у своєму доступі значний обсяг інформації, а також даних, які надаються під час проходження митних процедур (митного оформлення). При цьому митні служби зобов'язані гарантувати суворе дотримання законодавства про захист приватного життя та конфіденційності даних, щоб забезпечити довіру суспільства при доступі до цих даних та їх подальшого використання.

У цьому сенсі є цікавим досвід Митної служби Кореї (KCS), яка у 2017 році створила відділ розвитку інформаційних митних технологій, а через рік запустила проєкт «Четверта промислова революція та розумна митниця». ЇЇ метою було запровадження та використання штучного інтелекту, а також блокчейна та великих даних для підтримки митних процесів. Технологія блокчейн наразі використовується у більшості провідних митних службах і торгівельних підприємствах для збереження інформації з метою ведення обліку ланцюга поставок і відстеження товарів. Адже саме завдяки використанню технології блокчейн це стало можливим. Головним принципом роботи блокчейн

є не стирання інформації, а навпаки, її накопичення та розширення з можливістю ланцюгового відстеження, в режимі реального часу.

Сьогодні на базі технології блокчейн розроблено різні платформи, що покращують роботу логістичного ланцюга не тільки митниць, а й торгівельної мережі. Найбільш визнаними з них є такі, що представлені в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Платформи для роботи логістичного ланцюга на базі блокчейн

№ з/п	Назва платформи	Призначення
1	Tradelens	проєкт, який запущений компаніями MAERSK та IBM, в рамках якого всі організації, які беруть участь в міжнародних перевезеннях, мають змогу обмінюватися інформацією про події та транспортні документи в режимі реального часу
2	Cadena	дозволяє обмінюватися інформацією уповноваженим економічним операторам (УЕО) між митними службами в Коста-Ріці, Мексиці і Перу, з метою забезпечення ефективної реалізації угод про взаємне визнання (MRA);
3	Global Trade Connectivity Network (GTCN	глобальна інформаційна магістраль з глобальної перспективою, однак сьогодні є обмеження щодо обміну інформацією про фінансування торгівлі між Сінгапурським валютним управлінням і Гонконгом

Джерело: складено автором за [14]

Також Всесвітня митна організація (WCO) активно допомагає країнам впроваджувати передові ІТ, серед яких:

1. Програма управління інформацією nCEN, – це ефективний інструмент для митних органів, мета якого полягає з одного боку у зборі, зберіганні, аналізу та розповсюдженні даних правоохоронного характеру на національному рівні, а з іншого – сприяє обміну цією інформацією на регіональному та міжнародному рівнях. [14].

2. Система таргетування вантажів (CTS) – це інструмент управління ризиками, який дозволяє країнам-користувачам збирати попередню інформацію в електронній вантажній декларації та виконувати оцінку ризиків, профілювання і таргетування. Ця система сьогодні використовується такими країнами як

Багамські Острови, Ямайка, Мальдівами, Панамою, Шрі-Ланкою, Грузією, Чилі, Кенією, Філіппінами, а також в Україні.

3. «Інформаційно-розвідувальний центр» (I2C), відкритий Всесвітньою митною організацією у 2015 році. Цей інструмент виконує роль «…оперативної контактної особи з питань, що пов'язані з різними програмами правозастосування норм організації. I2C випускає інформаційні бюлетені та полегшує обмін інформацією в цілому. Крім того, співробітники I2C керують платформою IRIS, інформаційним інструментом, який збирає всі новини, пов'язані з митницею…» [14]. Відмітимо, що сьогодні платформою IRIS користується понад 9 000 користувачів.

4. Технологія неінтрузивної інспекції (НІІ), використовується митними службами для підвищення ефективності своїх інспекційних можливостей та прискорення митних процедур (документального оформлення), за допомогою якої водночас можна ідентифікувати конкретні товари та матеріали в процесі здійснення перевірки. До них відносяться такі як: високоенергетичні системи сканування вантажів, що дозволяють перевіряти різні види транспорту (автомобілі; вантажні морські контейнера, залізничні вагони; особистий багаж, посилки тощо). Це можливо за рахунок рентгенівського оснащення або гамма-випромінювання та системи візуалізації.

Наразі сучасна митна служба, яка розвивається та вдосконалюється у напрямі е-митниці, відповідно до міжнародних стандартів європейських митниць, повинна володіти арсеналом інструментів і механізмів, які дозволяють коригувати пріоритети її роботи залежно від завдань, що визначаються державним керівництвом, а також з урахуванням змін у зовнішніх і внутрішніх умовах розвитку країни та інших обставин.

3.2. Перспективні напрями діджиталізації е-митниці України в частині митних процедур

Відповідно до викликів сьогодення, міжнародних стандартів митної служби та Багаторічного стратегічного плану електронної митниці ЄС (Multi-annual strategic plan for electronic customs, MASP-C) було розроблено Довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів (далі – Стратегічний план). Метою якого є:

1. Забезпечення ефективного управління заходами та ресурсами, необхідними для досягнення цілей цифрової трансформації.
2. Створення результативної та скоординованої системи управління ІТ-проєктами, яка визначає стратегічну структуру та етапи реалізації інформаційних систем.
3. Формування обґрунтованих бюджетних запитів для потреб Державної митної служби, з урахуванням Методики визначення належності бюджетних програм, завдань, проєктів та робіт до сфери інформатизації, затвердженої наказом Міністерства цифрової трансформації України від 29 березня 2023 року № 34 (зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 14 квітня 2023 року за № 625/39681).
4. Забезпечення комплексного управління правовими, операційними (зокрема описом бізнес-процесів) та технічними аспектами нових ІТ-проєктів, пов’язаних із цифровізацією митних органів.

Отже, розроблений Стратегічний план є інструментом для досягнення мети і спрямований на підвищення ефективності функціонування митної служби шляхом інтеграції сучасних цифрових технологій і відповідності міжнародним стандартам. Таке гармонійне поєднання дозволяє плавно і скоординовано продовжувати впроваджувати програмні продукти, а також забезпечувати подальше оперативне планування та реалізацію ІТ-проєктів електронної митниці в діяльності Держмитслужби та її територіальних відділеннях.

У контексті цього особливу увагу в процесі цифрової трансформації слід зосередити на визначеному переліку заходів, необхідних для гармонізації митних процесів із європейськими стандартами, серед яких головне місце займає

автоматизація митних процедур, спрямована на захист прав інтелектуальної власності власників товарів під час перетину митного кордону. Це включає створення, а також удосконалення та подальший розвиток вже існуючих сучасних інформаційних систем (функціонування авторизованих економічних операторів (АЕО), електронна транзитна система), які можуть забезпечити прозорість, ефективність і відповідність європейським практикам. Їх реалізація сприятиме інтеграції України в митний простір ЄС і підвищенню конкурентоспроможності на міжнародній арені.

Основні напрями впровадження цифрової трансформації в подальше удосконалення функціонування розвитку Держмитслужби подано в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Основні напрями впровадження цифрової трансформації та їхні характеристики

№ з/п	Напрям впровадження	Характеристика
1	Спрощення митних процедур	З метою використання стандартизованих європейських митних процесів та широкого використання інформаційних технологій
2	Розвиток інформаційного обміну з митними органами сусідніх держав	Для прискорення митних формальностей та зменшення процедурних навантажень на бізнес
3	Модернізація систем і впровадження нових рішень	Для створення нового сервіс-орієнтованого ландшафту інформаційно-комунікаційних систем європейського зразка
4	Трансформація та розвиток кадрового забезпечення Держмитслужби	Для оновлення процесів управління ІТ
5	Критичні інформаційно-комунікаційні системи Держмитслужби	Для безпечного та безперервного функціонування

Джерело: складено автором за [15]

Як бачимо із зазначених напрямів впровадження цифрової трансформації, а також ІТ-проєктів митні процедури займають ключове місце. Адже саме

спрощення митних процедур сприяє зменшенню фактично витраченого часу на оформлення, контроль та перевірку не тільки товарів, а й документів.

З-поміж всього розвиток Держмитслужби України нині відбувається в умовах зовнішніх викликів і загроз:

1) зростання обсягів транскордонної торгівлі, а також торгівлі товарами через Інтернет, які пересилаються міжнародними поштовими відправленнями або доставляються експрес-перевізниками, створює нові виклики для митних органів;

2) посилення міжнародної та внутрішньогалузевої конкуренції вимагає підвищення конкурентоспроможності митної сфери, зокрема через оптимізацію процесів та скорочення часу проведення митних операцій;

3) розвиток інформаційних технологій сприяє появі нових методів і способів здійснення злочинів та адміністративних правопорушень у зовнішньоекономічній діяльності. Це супроводжується збільшенням ризиків несанкціонованого доступу до Єдиної автоматизованої інформаційної системи (ЄАІС) з боку глобального інформаційного простору;

4) відсутність налагоджених процесів розробки, тестування та впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних систем ускладнює модернізацію митної інфраструктури;

5) додатковим викликом є складність у підвищенні кваліфікації персоналу та залученні до митних органів висококваліфікованих фахівців, що зумовлено недостатньою економічною мотивацією та браком необхідних механізмів для забезпечення їхнього професійного розвитку [15].

Для їх подолання Держмитслужбою розроблено наступні кроки:

«…1. Повномасштабна цифровізація та автоматизація діяльності митних органів.

2. Сприяння розвитку міжнародної торгівлі.

3. Забезпечення прозорості здійснення митних операцій та проведення митного контролю.

4. Оптимізація процедури сплати та адміністрування мита, податків та інших платежів, стягнення яких покладено на митні органи.

5. Створення конкурентних переваг для добросовісних учасників зовнішньоекономічної діяльності та АЕО.

6. Орієнтація діяльності митних органів при реалізації функцій контролю на скорочення адміністративного навантаження на учасників ЗЕД, що включають незаконні практики та формують прозору систему зовнішньої та внутрішньої торгівлі, що передбачає впровадження NCTS (фаза 5 та фаза 6).

7. Побудова проєктів захищеної інформаційної системи Держмитслужби, що передбачає впровадження цілісної архітектури кібербезпеки в інформаційно-комунікаційній системі Держмитслужби…» [15].

Зазначимо, що намічені кроки будуть досягнені за рахунок таких засобів:

«…– постійного розвитку та розбудови ЄАІС;

– гармонізованого обміну інформацією на основі міжнародно-прийнятих моделей даних і форматів повідомлень;

– реінжинірингу митних і пов’язаних з митними процесами, метою яких є оптимізація їх ефективності та результативності, а також спрощення та зменшення витрат на дотримання митних вимог;

– пропонування широкого спектру електронних митних послуг для економічних операторів, для взаємодії з митними органами будь-якої держави-члена у єдиний спосіб;

– створення належної правової бази для сприяння досягненню цих цілей та ін…» [15].

Сьогодні до недоліків, які виявилися під час діяльності Митниці та за проведеним опитуванням респондентів можна вважати наступні: недосконале митне законодавство – 40,3 %; завищення митної оцінки вартості товарів – 40,1 %; недостатня прозорість та відкритість – 30,1 %; застарілість технічного оснащення на митниці – 26,1 %; постійна зміна структури та керівництва – 25,3 %; корупція та хабарництво – 24,7 % [18].

Водночас ситуація в сфері управління персоналом є також недосконалою не лише на Митницях, а й в Держмитслужбі в цілому. Зважаючи на це, в Держмитслужбі було запроваджено HR-стратегію «Стратегія управління персоналом Державної митної служби України на 2021–2024 роки», де виокремлено недоліки:

«– відсутність довготермінового планування та сталості дій в сфері управління персоналом;

– недостатній рівень комунікації та координації дій між працівниками служб управління персоналом та всередині Держмитслужби загалом;

– нераціональне використання кадрового ресурсу та відсутність системного аналізу потреб в нових кадрах;

– чисельні реорганізації митних органів та розмивання кадрового потенціалу Держмитслужби, зокрема її служби управління персоналом;

– відсутність структурного бачення процесів у сфері управління персоналом Держмитслужби та, відповідно, структурного розвитку;

– відсутність системи мотивації персоналу, зокрема і нематеріальної, дієвої системи кар'єрного росту, зворотного зв'язку всередині організації;

– відсутність HR-бренду Держмитслужби» [19].

Зазначимо, що в Стратегії встановлені стратегічні цілі задля покращання ситуації на Митницях та Держмитслужбі загалом, серед яких наступні:

«…– кадрове оновлення та формування кадрового потенціалу служби шляхом (залучення молоді; нових кадрів з числа ветеранів АТО/ООС; «Нове обличчя митниці»; впровадження системи управління талантами; якісне покращання конкурсів на зайняття вакантних посад);

– розробка та впровадження моделі компетенцій та профілювання (впровадження: моделі компетенцій у роботу служб персоналу Держмитслужби; вдосконаленої системи профілів посад; системи показників ефективності);

– підвищення ефективності антикорупційних заходів та впровадження нових способів перевірки співробітників (перевірки на доброчесність для

працівників Держмитслужби; впровадження перевірки на поліграфі; відновлення процедури атестації для посадових осіб митних органів);

– підвищення ефективності через розвиток та навчання персоналу (вдосконалення системи визначення потреб і результатів у навчанні; розробка нових можливостей та інтеграція наявних навчальних ресурсів; оновлення навчальних програм на основі моделі компетенцій);

– розбудова корпоративної культури в Держмитслужбі (іміджеві інформаційні проєкти, корпоративні заходи, заходи нематеріальної мотивації, підвищення залученості співробітників; розробка та запровадження системи внутрішньої комунікації; формування та популяризація HR-бренду Держмитслужби)» [19].

У цьому контексті, на нашу думку, найефективнішими кроками, які ми підтримуємо можуть бути це:

– залучення молоді з рядів випускників (Університетів або профільних коледжів), які пройшли практику/стажування на Митниці та проявили себе не байдужими, а зацікавленими до цієї професії;

– підвищення ефективності шляхом розвитку і навчання персоналу. Адже підвищення кваліфікації сьогодні є найефективнішим інструментом в опануванні змін, що відбулися в законодавчих документах, а також у виявленні потреб співробітників до навчання або перекваліфікації, чи її підвищення;

– підвищення рівня цифрової грамотності серед працівників митниць, підприємств, а також фізичних осіб, шляхом проведення навчальних тренінгів, а також проходження додаткового навчання на спеціалізованих курсах;

– відновлення процедури атестації для посадових осіб митних органів – це можливість підтвердження високої кваліфікації та професійної компетенції керівника, що є необхідним в управлінні Митниці;

– матеріальне стимулювання працівників, що зменшить корупційну складову і збільшить більшу зацікавленість у своїй праці та дотримання законодавства.

Матеріали кваліфікаційної дипломної роботи можуть бути корисними при викладанні дисципліни «Менеджмент митної справи», а саме його використання при підготовці як лекційних, так семінарських і практичних занять у Державному податковому університеті.

Практичну реалізацію кваліфікаційної дипломної роботи вбачаємо при розробці методичного матеріалу для працівників Державної митної служби України та її регіональних відділень при проходженні атестації та підвищенні кваліфікації працівників або їхнього профілювання.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі запропоновано обґрунтування науково-методичних аспектів і подальших напрямів удосконалення процесу діджиталізації митних процедур, і розробці пропозицій щодо використання новітніх ІТ-інструментів під час проходження митних процедур. На підставі проведеного дослідження сформульовано висновки та пропозиції, серед яких наступні.

1. На основі розкриття сутності та змісту митних процедур встановлено, що сам процес проходження митних процедур гармонійно поєднує в собі і митний контроль, і документальне оформлення. Акцентуємо увагу на тому, що процедура митного оформлення товарів є складовою митного контролю, а митне декларування – складовою митного оформлення. Загалом здійснення митних процедур відбувається відповідно до чинних законодавчо-нормативних документів. Встановлено, що митні процедури мають системоутворюючий та комплексний характер, який розкривається з одного боку як структурний компонент митного контролю, а з іншого – відповідає за забезпечення політичної стабільності, зовнішньоекономічної діяльності, надійності обороноздатності країни та її конкурентоспроможності.

2. У процесі дослідження, яку роль відіграє діджиталізація в спрощенні митних процедур обґрунтовано, що діджиталізація митних процедур – це процес перетворення з одного боку паперових документів у цифрові за допомогою таких інструментів як сканер, фото, скриншоти/знімки з екрану, pdf-формати документів та ін., а з іншого – впровадження та використання в роботі митних органів сучасних технологій, а саме інтернет речей (IoT), великі дані (Dig Data), штучний інтелект (AI), хмарні обчислення, ІТ-системи. Це дозволяє не тільки активізувати роботу, а й полегшити та підвищити її ефективність. На цій основі виокремлено її складові: перетворення інформації; автоматизація процесів; інтеграція технологій; поліпшення взаємодії; аналіз використання даних. Та наведено приклади прояву діджиталізації як для бізнесу, так і митниці.

Підведено підсумок запровадження новітніх технологій таких як: 1) інтеграція системи спрощень з: а) телеграм-ботом «Єдиного вікна» для надсилання сповіщень про прийняті митницею рішення; б) системою сповіщень про повітряні тривоги з метою виключення винесення автоматичних рішень під час повітряних тривог у відповідному регіоні; 2) електронна система управління гарантіями (GMS); 3) змінено структуру і правила заповнення графи 30 митної декларації, відповідно внесено та реалізовані зміни в митних інформаційних системах.

3. Здійснення оцінки ефективності митних процедур можливо лише за такими показниками а) сервіси роботи із даними – наразі використовується BI-система, яка працює з сервісами запитів до реєстрів, таких як сервіс перевірки VIN або EUR1); б) статистка – основний масив даних митних декларацій, з якими працюють митники; в) реєстри, що стосуються надання послуг Митницями, а також деякі дані про обсяги вилучення та знищення тютюнових та алкогольних виробів; г) довідники та класифікатори – публічне розміщення необхідне для спрощення праці митників і розробки зовнішніх митних програмних комплексів.

4. Відповідно до ратифікації міжнародних угод і конвенцій провідними країнами створюються передумови для розробки і впровадження заходів, спрямованих на спрощення митних процедур з міжнародної торгівлі, що включає поступове усунення адміністративних перешкод і технічних бар'єрів на всіх етапах міжнародних ланцюгів постачання. У цьому контексті використання міжнародних рейтингів при оцінки ефективності митних процедур пов'язано не лише зі спрощенням процедур торгівлі та електронних ділових операцій (UN/CEFACT), а й з виконанням контрольних функцій під час переміщення товарів. Водночас міжнародними угодами передбачено низку заходів зі спрощення митних процедур, які спрямовані на скорочення витрат часу та зменшення вартості митного контролю для економічних операторів.

5. Вивчення міжнародного досвіду використання IT-систем у процесі реалізації митних процедур показав, що світова практика розвитку митної служби має вектор направлення у бік створення електронної митниці з

перспективою у майбутньому стати цифровою. Головна мета митниці полягає у скороченні фактичних витрат і часу при реалізації митних послуг, а також у процесі здійснення митних процедур. У цьому сенсі є актуальним запровадження блокчейн-технологій і розробка на його основі платформ для роботи логістичного ланцюга. Всесвітня митна організація (WCO) активно допомагає країнам впроваджувати передові ІТ, до яких віднесено програму управління інформацією nCEN; систему таргетування вантажів (CTS); «Інформаційно-розвідувальний центр» (I2C); Технологію неінтрузивної інспекції (HII).

6. Перспективним напрямами діджиталізації е-митниці України в частині митних процедур є: спрощення митних процедур; розвиток інформаційного обміну з митними органами сусідніх держав; модернізація систем і впровадження нових рішень; трансформація та розвиток кадрового забезпечення Держмитслужби; критичні інформаційно-комунікаційні системи Держмитслужби та її підрозділів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вільна енциклопедія «Вікіпедія». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B8%D1%82%D0%BD%D1%96_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%B4%D1%83%D1%80%D0%B8

2. Митний кодекс України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17?find=1&text=%D0%BC%D0%B8%D1%82%D0%BD%D0%B0+%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%B4%D1%83%D1%80%D0%B0#w1_1

3. Порядок виконання митних формальностей при здійснені митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації за формою єдиного адміністративного документа. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1360-12#Text

4. Миколаєць. А. П. Особливості механізму організації та проведення митного контролю в системі фінансового контролю України. URL:http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/11_2015/14.pdf

5. Діджиталізація це: переваги, методи та що включає в себе. URL: https://it-rating.ua/didjitalizatsiya-tse-perevagi-metodi-ta-scho-vklyuchae-v-sebe

6. Ніколайчук О. Цифровізація як ключовий тренд євроінтеграції української митниці. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3786333-cifrovizacia-ak-klucovij-trend-evrointegracii-ukrainskoi-mitnici.html

7. Як Зеленський митницю реформував. URL: https://tverezo.info/post/118735

8. Ніколайчук О. URL: https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid0aqxryt3FE8kqbGfKJN6j1rFvdaH53ZiBSW2tRDXeMMGTYog8jgR52CDQopjJwhUul&id=100000483350252&paipv=0&eav=AfYn1LFcPMFfXrAUkV10SUJTWkjZxBMYQAkeFMOWpaQn56gRm5N2UgBpeFVlnXb4sdM&_rdr

9. Адміністративні послуги. Державна митна служба України. Офіційний сайт. URL: https://customs.gov.ua/administrativni-poslugi-shcho-nadaiutsia-derzhavnoiu

10. Статистика та реєстри. Державна митна служба України. Офіційний сайт. URL:https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri

11. BI – Показники ефективності роботи зі скаргами та зверненнями. Державна митна служба України URL:https://bi.customs.gov.ua/uk/complaints/rating

12. Євроінтеграція української митниці: вивчення польського досвіду адаптації законодавства і впровадження IT-систем. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/yevrointehratsiia-ukrainskoi-mytnytsi-vyvchennia-polskoho-dosvidu-adaptatsii-zakonodavstva-i-vprovadzhennia-it-system

13. Україна успішно розпочала застосування NCTS Фаза 5 URL:https://customs.gov.ua/news/ncts-26/post/ukrayina-uspishno-rozpochala-zastosuvannia-ncts-faza-5-1581

14. Мацедонська Н., Коваленко В., Штефан Л. Модернізація митної діяльності з використанням інформаційних технологій. Економіка та суспільство. Ви. № 27/2021. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-16

15. Довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів на основі Багаторічного стратегічного плану електронної митниці ЄС (Multi-annual strategic plan for electronic customs, MASP-C).

16. Нову автоматизовану систему митного оформлення впроваджено у всіх автомобільних пунктах пропуску на державному кордоні. URL: https://customs.gov.ua/news/it-transformatsiia-62/post/novu-avtomatizovanu-sistemu-mitnogo-oformlennia-vprovadzheno-u-vsikh-avtomobilnikh-punktakh-propusku-na-derzhavnomu-kordoni-1716

17. Євроінтеграційне IT-впровадження Держмитслужби – електронна система роботи з рішеннями щодо зобов'язуючої інформації. URL: https://customs.gov.ua/news/it-transformatsiia-62/post/ievrointegratsiine-it-vprovadzhennia-derzhmitsluzhbi-elektronna-sistema-roboti-z-rishenniami-shchodo-zobov-iazuiuchoyi-informatsiyi-1527

18. Аналітичний звіт «Моніторинг роботи митниці очима бізнесу – 2022» URL:https://customs.gov.ua/otsinka-diialnosti

19. Стратегія управління персоналом Державної митної служби України на 2021-2024 роки URL:https://customs.gov.ua/robota-z-personalom

21. Бережнюк І. І. Митне регулювання в системі економічної безпеки національної економіки. Дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н., за спеціальністю 08.00.03. Ірпінь, 2019. 254 с.

22. Пост-митний контроль та документальні перевірки – ефективні форми контролю за достовірністю і повнотою сплати митних платежів. URL: https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/post-mitnii-kontrol-ta-dokumentalni-perevirki-efektivni-formi-kontroliu-za-dostovirnistiu-i-povnotoiu-splati-mitnikh-platezhiv-1896

23. Agreement on Trade Facilitation Ministerial Decision of 7 December. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc9_e/desci36_e.htm

24. Посібник із впровадження спрощення торгівлі. Інструмент для спрощення транскордонної торгівлі. Європейська економічна комісія ООН. URL: https://tfig.unece.org/introduction

25. Мельник О. Г., Адамів М. Є., Нождак Л. С. Аналізування тенденцій розвитку митної системи України: міжнародний та національний виміри. Журнал 2Інвестицій: практика та досвід», № 7,2019. С. 17-22. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.7.17.

26. Сарана Л. А. Вплив цифровізації на митну та податкову політику України. Проблеми сучасних трансформацій. **Серія: економіка та управління**. № 14. 2024. DOI: https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-14-08-02 URL: https://reicst.com.ua/pmt/issue/view/issue_14_2024

27. Ємець А. В. Регулювання діяльності авторизованих економічних операторів у системі забезпечення національної митної безпеки. Дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н. за спеціальністю 08.00.03. Ірпінь, 2020. 230 с.

30. Фрадинський О. А., Брендак А. І. Зарубіжний досвід застосування митних інформаційних технологій. Інноваційна економіка № 5-6 (2020). С. 168–175. URL: http://inneco.org/index.php/innecoen/issue/view/30

31. Тищенко В., Остапенко В., Карпова В. Цифровізація в управлінні ризиками митниці. Економіка та суспільство, № 37, 2022. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-35

32. Івашова Л., Кийда Л. Цифровізація митних процедур : поточна ситуація та перспективи розвитку митної справи. Публічне управління та митне адміністрування № 3 (22), 2019 С. 218–231. URL:https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/863910

32. Єдине вікно для міжнародної торгівлі: єдиний державний інформаційний веб-портал. URL: https://cabinet.customs.gov.ua/

33. World Customs Organization. URL: http://www.wcoomd.org/

34. Семеног А. Ю. Аналіз світових рейтингів оцінки формування та розвитку цифрової економіки та місце України в них. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2020. № 43. С. 38–43

35. Про результати роботи Державної митної служби України за 2023 рік. Звіт Державної митної служби України. Київ 2024. 161 с. URL: https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti

36. Arnaud Doly. Digitization of customs clearance: where do we stand? Article written by, Founder & CEO of Nabu. URL: https://customsbridge-ai.translate.goog/digitization-of-customs-clearance-where-do-we-stand/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc&cn-reloaded=1

37. Customs Digitization and Single Window Software Solutions in Emerging Markets. 29 August 2023. URL:https://www.agility.com/en/blog/customs-digitization-and-single-window-software-solutions-in-emerging-markets/

38. CHAPTER 7 – Customs Administration and Digitalization URL:https://www.elibrary.imf.org/downloadpdf/book/9798400200120/CH007.xml

39. Silvia La Face. 5 reasons why digitalising customs can boost your business. 17 October 2023. URL: https://www.maersk.com/insights/digitalisation/2023/10/17/digital-customs

40. Єрешко К., Хома О., Пислиця А. Цифровізація митних процедур: сучасний стан і перспективи. Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Том 11, 2 (червень, 2024). С. 103–115. URL: https://journals-pnu-edu-ua.translate.goog/index.php/jpnu/article/view/8231?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc

ДОДАТКИ

Додаток А

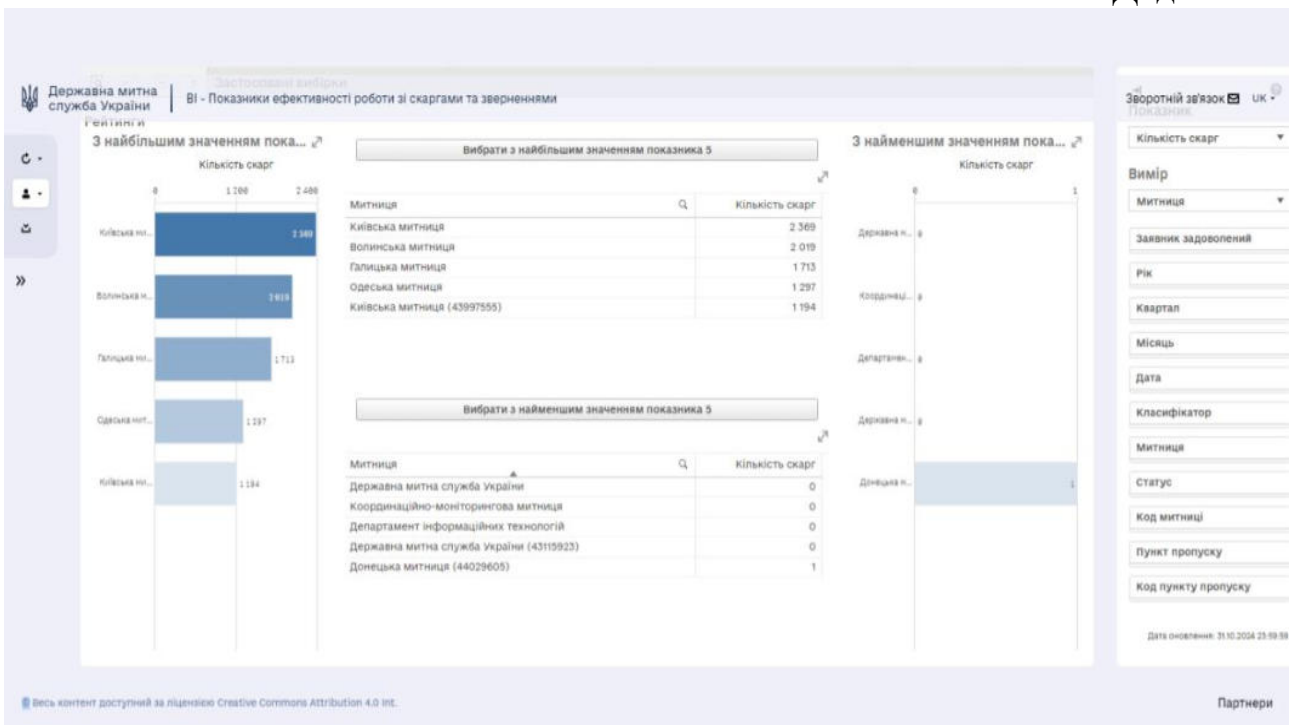

Рис. 2.1. BI – Показники ефективності роботи зі скаргами та зверненнями (2020)

Джерело: [11]

Продовження Додатка А

Рис. 2.2. BI – Показники ефективності роботи зі скаргами та зверненнями 2021-2023 (аналітика)

Джерело: [11] BI - Показники ефективності роботи зі скаргами та зверненнями | Державна митна служба України

Додаток Б

Рис. 2.3. BI – Показники зовнішньої торгівлі України (2022-2023)

Джерело: [11]